

કન્યા વાંચનમાળા

પુસ્તક ત્રીજું.

ભાગ ૧ લો.

પાઠ ૧.

વિદ્યાધન=વિદ્યા એજ ધન

ગરબ=તમા, પરવા

અવસ્થા=હાલત

કું=ખાસ

સાધન=ઉપાય

ચયત્ન=મહેનત

ચ=નક્કા

ઓકસ

ત=નકકરૂ

મતલબ, સારાંશ

મહેનત

=નાખી

ી=મુંઝાપ

=એક

હિલોળા, મોજા

ન=અટકળ

ઓળી

ત=તુકશાન

મામ ફળ

અદપ્તાની=ચોડા નનવાળા

વિપત્તિ=દુઃખ

સલાહ=મત

અનાદર=તિરસ્કાર

પ્રસંગ=વખત

જવલ્લે=ભાગ્યેજ

પ્રાપ્તિ=પેદા

અગમ=ઠેકાણે, જ્ઞાન્ત

પુષ્ટિ=મજબુતી

તાત્પર્ય=હેતુ, મતલબ

પ્રશ્નઉત્તર=સવાલ જવાબ

આજીજી=કરગરીને કહેવું તે

લજવાવું=શરમાવું

પાઠ ૨.

જાવા=એશિયાની પૂર્વે બેટ છે

જંગલાર=આફ્રિકામાં એક ભાગ છે

જળમાર્ગે=દરિયાઈ રસ્તે

ઠાઠમાઠથી=રૂઆબથી

વય=ઉંમર

અસંતાન=છોકરું હોયું અછોડું નહિ

તેવી, જોળો નહિ બરાબેલી
 દેવજોગે=ધ્રુવરની મરજીથી
 અકાળ મૃત્યુ=એકાએક મોત
 ધરખટલાનું=ધણીનું
 નામુંકામું=લેવડદેવડનો હિસાબ
 કુશળતા=હોંશિયારી
 કાનપટીઓ=બુલ ચવાથી કાનની
 છુટ પકડવામાં આવે છે તે
 બેડો=દુકડી
 જૂઠું=ધરડો
 મુનમ=મુખ્ય ગુમાસ્તો
 પ્રમાણિક=સાચો
 આપમતલખીયા=સ્વાર્થી
 બક્ષ=ખાવાનું, ખાજ
 સ્વર્ગવાસથી=મરણથી
 ટકાવી-નલાવી
 સહાયતા=મદદ
 અખળા=સ્ત્રી જાત
 છટા=ચાલાકી
 સાવજીયતા=મધુરપણું
 જુક=આશ્ચર્ય
 ઝવેર=ચંચળાઇ, જીવન
 તક=વખત
 મળગળો- ગદગદ કંઠે
 સરવાયાં=નામાઠામાના ચોપડાનો
 તારીજો
 ગુમાસ્તા=વાણીતર

આડતીઆ=વધીયાત
 દલાલ=માલ ખરીદવામાં તથા
 વેચવામાં મદદગાર માણસો
 બારીકીથી=ઝીણી નજરે, ઉડા
 ઉતરીને
 રજુ=હાજર
 પરવાનગી=મંજુરી
 સીલક=માકી
 મહત્વનું=અગત્યનું
 ગંજવર=મોટો
 અશકય=ન બની શકે તેવું
 દાખ=સત્તા
 નામના=આખર, કાર્તિ
 ઉદાહરણુ=દાખલો

પાઠ ૪.

સરદારી=ઉપરીપણું
 મન મારવું=મનને કબજે રાખવું
 ફાંસો=જાળ
 કાબુ=લગામ
 યોગી=જોગી પુરષો
 ડગાવી=ડોલાવી
 તર્કવિતર્ક=તરંગો, યુદ્ધ
 વિચારો
 અંકુશ=દાખ
 બહેક છે=ફાટે છે
 આધીન=તાબે
 લપટાઇ=ફસાઇ

જોટા

કર્તવ્ય=કરવા યોગ્ય કામ

વિરૂદ્ધ=ઉલટી

દુર્ગોક્ષ્ટકો=દુઃસ્વચ્છ

એસતી=મેળાપ

એસતી એ નામ છે

રંજડવા=દુઃખી કરવા

મનોવિકાર=મનમાં થતો ફેરફાર

વાસના=છત્છા

નિરપરાધી=વાંક વગરની

ધાવાની=દોડી જવાની

ખીજા પ્રત્યેનો=ખીજા સાથેનો

તેની ખાતર=તે માટે

વૃત્તિ=મરજી

ગુલામ=ચાકર

ચડસ=શોખ

જાન્યુ=કાયમનું

પાઠ ૫ મો.

ચિત્રકુટ=પર્વત છે

ભેટ=મળવું

સમાગમ=મેળાપ

આશ્રમો=ઋષિઓને રહેવાના મઠ

ઉત્તરક્રિયા=મરજી પછી મરનારની

પાછળ કરવાનું કામ

સમાધાન=મનના ગુંચવાડાનું

મટવું તે

નિઃશંક=વહેમ વિના

રાજનીતિ=રાજ્ય ચલાવવાની

ખાખત

સુમંત્ર=મોટા પ્રધાન

કેવળ=સાવ

કાર્ય=કામ

મળ=મેલ

પુષ્પમાળ=ફુલની માળા

કુંકુમ=કંકુ

ધર્મ=દુરજ

પરલોર=દેવલોક

આપતકાળમાં=દુઃખની વખતે

છળે છે=છેતરે છે

મનસા=મનવડે

વાચા=વાણીવડે

કર્મણ્યા=કામવડે

નિજ=પોતાનો

બંધુ=ભાઈ

પીડિત=દુઃખ પામેલા

મહાત્મા=મોટા પુરુષ

વેળાએ=કાંઈ વખતે

ઉપવન=અગીચો

વાટિકા=વાડી

ભરમ લેપિત=શરીરે રાખ લીધેલી

ચંદન ચર્ચિત=શરીરે સુખડ

લગાવેલા

ધર્મકાર્ય તત્પર=ધર્મનું કામ

કરવામાં તૈયાર થએલી

પાઠ ૭ મે.

કંટાળી=મુંઝાપ
 કીકટીકી=કીકના લુગડામાં
 મથી=લાગી રહી
 વેલપત્તી=વેલ અને પાંદડાં
 ફતેહમંદીથી=સંપૂર્ણ આશાથી
 એક સપાટે=પહેલીજ ઘડીએ
 વાની=ચીજ
 કસણવામાં=ગુદવામાં
 ખામી=કસર, ખોટ
 અજમાવી=મહાવરો કરી
 ટકોરા=ઠોકર
 ઉત્સાહ=ઉમંગ
 નિષ્ફળ=નાઉમેદ
 નિરૂત્સાહ=ઉમંગ વિનાનો
 મથન=મહેનત
 ઉચ્છલો=ફાઇ પણ કામમાં ઉમંગ
 મથી અડયા રહેવું તે
 લેવા નેમ=લેવા લાયક
 જરી=ચાલતું
 ધૈર્યથી=ધીરજથી
 સતત મહેનત=પૂરેપૂરી મહેનત
 પાર પાડવું=પૂરું કરવું
 સિદ્ધ થાય=પાર પડે
 વક્તાઓ=ભાષણ કરનારાઓ
 લક્ષમણા=કૃષ્ણની પટરાણી
 મથાર્થ=પરાખર
 લુખો=નિરરસ

પાઠ ૮ મે.

ખાનદાની કુટુંબ=હિંચું કુળ
 બ્યાન=વૃત્તાંત, જીવન ચરિત્ર
 હીજરી=મુસલમાની
 ગળથુથી=ગોળ વગેરેનું પાણી
 કરી રૂના પુમડાવતી બાળકને
 પ્રથમ પાય છે તે
 ઘાંટી=પંજે
 શાદી=વિવાહ
 ગૂમ થએલી=ખોવાએલી
 ફાતર=ગુફા
 કુરાન=મુસલમાન ધર્મનું પુસ્તક
 બખીલ=કંજુસ, લોભી
 જીલમી=બળાતકાર કરનાર
 કાજ=ગેર, ધર્મનો ઉપદેશ
 કરનાર
 મુદામ=ખાસ
 મિજબાન=કોધી સ્વભાવ
 નીકા=પરણેતર
 ગોંધાઇ રહેવું=પુરાઇ રહેવું
 પટાવવા=ફાસલાવવા
 પતકરી=કબુલ કરી
 આખાફ કરી=જમાવી
 નાહક=વગર કારણે
 ધુરાઇ=ખોદણી
 જમાવ્યાં=દુઃખી કર્યાં
 મચાવ્યું=કર્યું

ગુજરાન=ભરણુ પોપણુ

તજવીજ=ગોઠવણુ

માફક=અનુકુળ

શાદી=વિવાહ

પરંતુ=પણુ

પ્રસંગ=વખત

પાઠ ૧૦ મો

ગપાટા=આડીઅવળી ખોટીવાતે

ટળવળતા=ચલવલતાં

રોકકળ=રોવું અને કકળવું

કુચલી=નિંદા, ખોદણી

અપવિત્ર=અશુદ્ધ

પરનિંદા=પારકાની ખોદણી

સાચાં જુઠાં=આધી પાછી

ખમવું=વેઠવું

ગાંઠતી=ગણતી

આલ એક તસુ બાકી છે=મહુ

અહંકાર થઇ ગયો છે

પુમડે પાણી પાવું=દુઃખ દેવું

બડાઇ=ડોળ

ઢાંકવા લાગી=કરવા મંડી

તરેહતરેહના=ભાતભાતનાં

હાલત=સ્થિતિ

ઠસો=ઠાઠ

જમાનો=વખત

ઉગરે ઉચાટ=ઉગરે તો ઉચાટ

થાય કે અરે રામ આટલું

ખરચવું રહી ગયું

નાકમાં ઉંટ ચાલ્યાં જાય=અભિ-

માની માણસના નાક પુલે છે

તેથી એમ કહેવાય છે.

સાસરી=સાસરું

વાંદરાને નીસરણી મળી=વાંદરું

મૂળે ચંચળ તો છે, ને તેમાં

વળી નીસરણી મળે એટલે

બહુ ઠેકડા મારે

પોશાક=પહેરવાનાં લુગડાં

ગાનતાન=ગાવું, બજાવવું

રિવાજ=ચાલ

ઝોર=જુદીજ

કળેડાં=વરવહુની ઉમરમાં બહુ ફેર

છુંદણાં=તાજવાં

મહુર્ત=સારો વખત

કાનોકાન=ફાંફા

મિજબ=ચુસ્તો

વઢકારી=વઢકણી

ઉધડી લીધી=ખોલીને પાછી પાડી

દીધી

ધાંટાં=રાડો

ક્રોતરડા=ખામી, દોષ

મહોર મહોરની માપે=ખુબ મેણાં

દઇ પાછી પાડે

આખણે=છિદ્ર ઉધાડાં કરે

ઓળ=ખાણુ

છાવરીવાળે=વાંક ઢાંકી દે

મહોલ્લા=શેરી

ઘેરઘેર માટીના ચુલા=ખંધાં એક

સરખાં છે

ખજા=દુનિયા ઉત્પન્ન કરનાર દેવ

કાગજ=ચીવટ

નક્શ=એકના જેવું બીજું

મત=વિચાર

જોગ=સાધક

અનુભવ=મહાવરો

પ્રયત્ન=મહેનત

સ્વાભાવિક=કુદરતી

કથન=વેણુ

અસર=ભાગણી

પાઠ ૧૧ મો.

કલિઆર=કાળીયાર અથવા નર

ઘોડો મારી મૂક્યો=ખુબ દોડાવ્યો

છલંગ=ઠેકડા

નજક=પાસે

અદસ્ય=ન દેખાય તેમ

નિરાશ=આશા ભંગ

નિશ્ચય=નક્ષી

યુક્તિ=કળા

મરદાપ્ત=ખહાદુરી

દાખવી=ખતાવી

ઉમારવા=ખચાવવા

તત્પર=તૈયાર

અદેશો=વહેમ

ઉત્કંઠા=પ્રચ્છા

વિચારશીળ=વિચારવાળા અક્કલ

વાળા

મહાત્મા=મોટા પુરૂષો

સુજ્ઞાન=સારું જ્ઞાન

સદ્ગતિ=મોક્ષ

સરત=ઠંડાવ

માન્ય=કમુલ

જમાનો=વખત

ફરક=ફેરફાર

પ્રમાણુ ન કરે=કમુલ ન કરે

અંતઃકરણુ=મન

નરસાનો=નહારાનો

તોલ=ગણતરી

ભોમીઓ=રસ્તાનો માહીતગા

માણસ

તજવું=છોડવું

કુખ=પડખું

પડછ=દોરી

નિશ્ફળ=ફોફટ

ભાસવાથી=ભાગવાથી

ગરક=ખુડતો

એકાએક=એકદમ

સ્વાર્થો=મતલબી

પાઠ ૧૩ મો.

મરદાની=મરદને શોભે તેવી

અજાણીને મારવાનું હથીયાર

શસ્ત્ર=હાથમાં ઝાલીને મારવાનું

હથીયાર

અવીણુ=હે.શિયાર

શરવીર=અહાદુર

કીર્તિ=આબરૂ

વંશજ=વંશમાં ઉત્પન્ન થએલો

દેશ=વેરભાવ

અબળ=જેર

કારસ્તાન=કપટી કામો

ધાક=ખીક

ઉપજીવીકા=ગુજરાન

લાચારી=નિરૂપાય

વિશ્રામ=વિસામો

અચર્ચત=પહેલેથી છેલ્લે સુધી

બાળુએ=પડખે

ભયભરેલો=ખીકવાળો

ધસી=દોડી

ઉછળી=કુદકો મારી

કદમ=ડગલાં

ઘટા=ખીચોખીચ ઝાડ

ઔદ્ય=રૂપ

ફાંદામાં=પાસમાં

ઘાટ=વિચાર

રચ્યો=અનાવ્યો

સખ્યતા=વિવેક

પટરાણી=મોટી રાણી

ઠાઠમાઠથી=ભભકાથી

ડોળ=દેખાવ

મુદામ=ખાસ માણસ

ખીન અનુભવી=અનુભવી

ભવ્ય=મોટી સુંદર

ખંડ=ભાગ

પરપુરૂષ ખીજો પુરૂષ

તરકટ=કપટ

ચક્રચુર=ધે હુર, ખેલાન

વધ કર્યો=મારી નાખ્યો

રોન=ચોટી

કોટવાળ=ફોજદાર

સમક્ષ=પાસે

લાસ=મુડકું

વાલણુ જેવી=ખીકામણી

પ્રશંશા=વખાણુ

૫ ઠ ૧૪ મો.

અધીરાસો બાવરા=ધીરજ વગર

નો માણસ ગભરાઇ જાય છે.

બાવરો બની જાય છે.

ધીરાસો ગંભીર=ધીરજવાળો

માણસ ગંભીર એટલે ઠાવકો

બની જઇ કામ પાર પાડી

શકે છે

સો એ સઃએનું તે રૂપ છે

આપત્તિ=દુઃખ

મુક્તા=જુટા

તક્ષાવત=ફેરફાર

ખામોશ=ખમી ખાવું

રણસંગ્રામ=લડાઇનું મેદાન

સહેજસાજ=જરાતરા

કૃત્ય=કામ

દુરદ્રવ્ય=નકારા નેગો

હાથવરાળ=બકવાટ

વેણુ=વચન

સદ્ગુણુ=સારોગુણુ

યોગ્ય=વાજબી

દુર=છોટે

દાવતી=મનગમતી

નેગવાઇ=સગવડ

સાધી લેવું=પાર પાડવું

ધટિત=લાયક

હેબક=ગભરાઇને ઠરી જઇ ઉભા

રહેવું તે

કમી=ઓછું

આશિયાળું=ઢીલું નિસ્તેજ

વૃત્તિ=પ્રત્યક્ષ

ભાગ્યેજ=જવલ્લે, વખતે

બાકરી બાંધવી=વેણુ ઉપર વેણુ

મારવાં, સામુ થઇ જવું

પ્રકૃતિ=સ્વભાવ

ગર્વિષ્ટ=ગર્વવાળી અભિમાની

પંક્તિ=હાર

અંચળ=ચાલાક

મંદ=ઢીલી

મહત્ત=મોટાં

પા. ૧૬ મો

ફીકર=કાળજી

અલબત્ત=ખરેખત

અપેક્ષા=પ્રત્યક્ષ, આશ્ચર્ય

નામકરણસંસ્કાર=નામ પાડવાની

વિધિ

કઠિણતાસૂચક=પ્રતાપી, ભયભિતપન્ન

કરનારો

વ્યવહારઉપયોગી=દુનીયાદારીમાં

કામ આવે એવી

પાથો=આધાર, મંડાણ

મનુસ્મૃતિ=મનુભગવાને રચેલો

વ્યવહારઉપયોગીધર્મગ્રંથ

અનુમાન=અટકળ

તરણુ=જીવાન

ભર્તાર=ધણી

બોધ=ઉપદેશ

સ્વીકાર્યો=કબુલ કર્યો

દરબજો=પદવી

શકભારેલું=શંકાવાળું

બોચડ=અણુધડ, મૂર્ખ

અંગ=ભાગ

સંમતિ=મત, સલાહ

ધર વાખરો=ધરવહેવાર ચલાવવા

નેમતું રાચ રચીલું

વિધિ=રિવાજ રીતભાત

કુમારિકા=કુવારી નાની દીકરી

સૂચવે છે—જણાવે છે
 છુટાછેડા=લખણું વરવહુનો જે
 સંબંધ છે તે બંધ થવો તે
 હવાલો=કબજો
 કુળવધુ=કુળવાન વહુ
 સરભરા=મેમાનગતિ
 આગ્રહ=તાણખેંચ
 હદિપરાંત=ધણો
 શ્રીમંત=પૈસાદાર, તવંગર
 મેણાંઓઠાં=સહનનકરાય તેવાં વચન
 ફરજ=હક
 વારસો=વારસામાં મળેલું
 કુલીન=કુળવાન

પાઠ ૧૭.

કંભુસાધ=લોભીપણું
 સાંકડું=નાનું, ટુંકું, ઉદાર નહિ
 વૃત્તિ=ધૃત્તિ
 લાહે=બળતરા, હાયવોય
 અનીતિને માર્ગે=ખોટે રસ્તે
 નિર્ણયોગી=નકામું
 ચર=રંગાડું
 કિંવા=અથવા
 નિસાસો=દુઃખને લીધે ઉઠ્યા
 શ્વાસ નાખવો તે
 શિલા=પથ્થર, ખડકું
 પ્રાણ મથે=જીવ જાય તો પણ
 મકખીસુસ=લોભી

ચમડી=ચામડું
 દમડી=દામ, પૈસા
 કૃપણ=લોભી
 જેરબંધ=ફારડો
 પેટે પાટા બાંધે=ભૂખ્યા રહે
 ઉડાઉપણું=આછકલાઇ
 ખરચાળપણું
 ગણના=ગણતરી
 છાન્=શોભે
 નિરર્થક=નકામું
 સીંચું=સંધર્થું એકડું કંથું
 દોહીલા=દુઃખના આકરા
 કહાણી=કહેવત
 હાંસી=મશ્કરી
 રજુ કર્યો=હાજર કર્યો
 શિરપાવ=પહેરામણી
 કસર=ઓછો ખર્ચ
 દાનત=ધૃત્તિ
 યથાશક્તિ=બટતો, વ્યાજખી

પાઠ ૧૮.

શકુંતલા=મેનકાની દીકરી, એને
 કર્ણ ઋષિએ ઉછેરી હતી, તે
 દુષ્યંત રાજા વેરે પરણી હતી
 ગૌતમી=શકુંતલાને ઉછેરનાર
 તાપસી
 ભાંડું=કુંડુંખી
 આગ્રહ=રજા

નમસ્કાર=પગે લાગવું તે
 પ્રણામ પૂર્વક=નમસ્કાર સહિત
 પરિક્રમણુ=ફેરો, પ્રદક્ષિણા
 પ્રિયંવદા=શકુંતલાની સખી
 ઉત્કંઠા=ચત્ત્રા
 વિયોગ=ભુદું પડવું તે
 વનજયોત્સના=એક જાતની વેલ
 આશ્વી તરફ=આ બાજુ
 શાખા=ડાળી
 કાસ્થપ=મરીચીના પુત્ર
 સુપરત=ભલામણ
 ભારેવાહી=ગર્ભંતી, ભરેહાડે
 નિર્વિધ્ને=કાંઈ અડચણ વિના
 શુભ વર્તમાન=વધામણી ખુશ
 ખબર
 વીસરું=મૂલું
 પાલવ=છેડો
 સાહી=પકડી
 કાં=કેમ, શા માટે
 જાતન=રક્ષણ
 સંપ્રદાય=ધારો
 તેડ=કાંઠો, છેડો
 ઘટારત=વાજખી
 વૃક્ષ=ઝાડ
 સંદેશા=સમાચાર
 સારંગરવ=શકુંતલાને સાસરે
 મૃકવા જનાર માણસ

પાઠ ૨૦.

શક્તિ=બળ
 વિકરાળ=ભયંકર
 સૃષ્ટિ=દુનિઆ
 સ્વાભાવિક=કુદરતી
 અંકુશ=હાથીને વશ કરવાનું
 લોઢાનું હથિયાર
 યોજના=ગોડવણ
 નિર્જળ=ઓછું બળ
 બારીક=ઢીણો
 અદ્ભુત=નવાઈ પમાડે એવાં
 પરિણામ=ફળ
 નાથ=જળદતું નાક વીંધી ને જે
 દોરડું નાખવામાં આવે છે તે
 નીરમ=વહાણમાં અમુક વજન
 મુકવામાં આવે છે તે
 સુકાન=વહાણ અગર આગબોટની
 દિશા બદલાવાનો સંચો
 બેકેદ=ઉદ્ભવ

પાઠ ૨૧.

મીનળદેતી=સિદ્ધરાજનો મા
 શીલવતી=પતિવ્રતા
 સ્વહસ્તે=પોતાને હાથે
 કુબે=પેટે
 વીરહાક=બહાદુર પુરુષની રાડ
 નિપુણતા=હોશિયારી

ફતેહમંદીથી=રૂડી રીતે

પ્રવીણ=હોશિયાર

અમાત્યે=પ્રધાનો

ચકિત=આશ્ચર્ય

મુકરર=નક્કી

જખરાધથી=ખળાતકારે

ધન્યવાદ=શાખાશી

જક=હક

મુખત્યાર=ધણી

નીડરપણે=ખીક રાખ્યા વગર

સાર્વજનિક=સર્વ જણના ઉપયોગનું

દુભવી=દુઃખી કરી

દક્ષીલો=કારણો

ખાસ હેતુ=ખરે કારણ

અગાધ=બહુ, બેહદ

ખોડીલો=વાકી

પાઠ ૨૩ મો.

મૃગજળ=ઝાંઝવાનું પાણી

અભાગીઆ=નસીબ વગરનાં

તૃપાથી=તરમથી

હેવાલ=વર્ણન

નળકાંઠા=ઝાલાવાડની પૂવે આ-

વેલો ભાગ

અસહ્ય=સખત

ધરાદે=વિચારે

ક્ષિતિજ=આકાશ અને જમીન

જ્યાં મળી ગયા જેવું દેખાય તે

છાળો=મોળાં

ખાતરી=સાખીતી

ખારપાટ=ખારી જમીનનો પ્રદેશ

પરાવર્તન=કિરણો પૃથ્વી ઉપર પડી

પાછા ફેંકાય તે

ગંધર્વનગર=દેવના ગવૈયાનું શહેર

નામીયો=ખણીતો

ધાડા=ખડા, ઘટ

ઓળો=પડછાયો

જાદુજી=ચમત્કારવાળો

પ્રાચીન=જુનું

વિશાળ=મોટું

મુળપ્રમાણે=મુળ આકારને મળતો

પાઠ ૨૪ મો.

મરદાની=મરદને શોભે તેવી

પુરાવો=સાખીતી

ઋગ્વેદ સંહિતા=ઋગ્વેદના મંત્રનો

સંગ્રહ

વરણદેવ=જળદેવ

નાવમાં=વહાણમાં

નોકા=વહાણ

સમુદ્રયાન=સમુદ્રની મુસાફરી ક-

રવી તે

બ્રગુકચ્છ=બ્રગુ ઋષિનો આશ્રમ

એટલે ભર્ય

પૂર્વજન્મ=પ્રથમનો અવતાર

પાઠ ૨૫ મો.

શુમારે=આકારે

નામના=કીર્તિ

વિરલી=ઘઠાદુર

ખાનુ=સ્ત્રી

લીલાલહેર=આનંદ

રાજ્યકર્તા=રાજ્ય કરનાર

ખિતાબ=ઇફકાબ

સર=સાહેબ

લેડી=સ્ત્રી જાતનો માનવંતો

ઇફકાબ

ઉપનામ=એક નામ સાથે કહે

વાનું બીજું નામ

ગુપ્તદાન=જાનું દાન નામ બહાર

ન પાડતાં જે દાન કરવું તે

માઠા=નદારા

ઉચ્કેરાઇ=અમત થઇ

આદર્યું=શરૂ કર્યું

શામધુમીથી=ધણાજ આનંદથી

અજમાવેશ=આશરો

આનાકાની=હાના

માવતર=માખાપ

ભયંકર ધણુજ દુઃખદાયી

વય=ઉંમર

બેહસ્તનશીન=સ્વર્ગવાસ

પાઠ ૨૭ મો.

શોખ=આનંદ

ચોગ્ય રીતે=જ્યાં જે મૂકવો જોઇએ

ત્યાં મૂકવો તે

કુંભર=કાચનું કે ધાતુનું ઝાડ

પ્રવાસી=મુસાફર

ઘોળીને=ચુનો કે ખડી દઇને

લક્ષમાં=ધ્યાનમાં

સ્વચ્છતા=ચોકખાઈ

જરૂર પુરતી=જરૂર જેટલી

પ્રત્યેક=દરેક

ઓપવાળો=ચળકતો

નકશીદાર=કારીગરીવાળો

ખેર=રજ, ધુળ, છેપટ

અસર=સાગણી

તેજસ્વી=તેજવાળી

આકર્ષક=જે તરફ સહજ નજર

ખેંચાય તેવાં

ભાંજગડ=માથાકુટ

મેળખાય=મળતા આવી શોભામાં

વધારો કરે

મિશ્ર રંગો=મેળવણીથી બનાવેલા

રંગો

ખુણે વચાળે=ખુણે ખોચરે જ્યાં ત્યાં

પાઠ ૨૮ મો.

સ્વદેશ પ્રીતિ=પોતાના દેશ ઉપર

વહાલ

ચાહે છે=ઇચ્છે છે

વિદેશ=પરદેશ

મુશ્કેલ=અઘરું

સ્વાભાવિક=કુદરતી

સંસ્થા=દેશ સુધારા માટે જોડેલું
ખાતું

રાજ્ય ભક્તિ=રાજ્ય તરફ વફાદારી
ખતાવવી તે

ઉન્નતી=ચઢતી

દાખવી=ખતાવી

રંજકે=દુઃખ દે

ખેવફા=ખુટલ, હરામી

અહિત=નુકશાન

દોગ=આશ્ચર્ય

મંજવર=મોડું

અવધિ=હદ વગરનું

એલચી=વકીલ

સત્તાધારી=સત્તાવાળો મોટો

અમલદાર

જન્મ પર્યંત=જીવ્યો ત્યાં સુધી

પત કયું=કચુલ કયું

સર=તાબે

ભીસ=દાખવા માટે બળ કરવું તે

ખંપલાવે છે=પડે છે

સર્વસ્વ=પોતાનું બધું

અર્પણ કરવા=આપવા

અનાથ=નિરાધાર

પોષવા=પોષણ કરવું

ભગીરથ=મોટો

પણુ=વચન

જુસ્સો=ક્ષાગણી

શાસ્ત્રીય=શાસ્ત્ર પ્રમાણે
યથાશક્તિ=જેવી જેમએ તેવી
એજે=નકામું

પાઠ ૨૬ મા.

રાણા } એ રજપુતની જાત છે
હાડા }

અંગ=શરીરનો ભાગ

દંદ=એક બીજનો હાથેહાથ

મેળવીં બઝવું તે

બદશીકલ=કદરૂપું

સ્થળે=જગ્યાએ

માનવંતા=માનવાળો

કાંતિવાન=રૂપાળો

નામર્દ=આયલો

આશાખંધી=ગર્ભવંતી

સલાહકાર=મદદગાર

વીરહાક=બહાદુરીની રાડ

ઓચીતું=કારમું

કંટાળીગચા=મુંઝાણા

ફાટકુટ=કુસંપ

સંખ્યાબંધ=બહુ

સમય સૂચકતા=વખત પ્રમાણે

કેમ વર્તવું તે

છક=આશ્ચર્ય

પડદો રાખવો=ઓઝલ રહેવું

ખતખર=લોહાના તારનો બનાવેલો

ડગલો

મસલત=છુપીવાત, વિચાર
 ગાળકું=માંકું
 ખંત=હોંસ
 અસાર=ખોટા
 યવનો=અસુર, મુસલમાનો
 અબળા=ઝી
 દુરસ્ત=સમી
 માંડલિક=તાબાના, ખંડીઆ
 વારે=મદદે

ફેસરીઆં=ફેસરી રંગમાં રમવા
 માટે તૈયાર થઇ યાહોમ કરી
 રણમાં પડવું તે

પાઠ ૩૧ મો.

આપબળ=પોતાનું બળ
 મેધ=વરસાદ
 કાળજી=ચીવટ
 ફતેહ=જીત
 બાહુબળ=હાથનું બળ, આપ બળ
 મહત્વનાં=મોટાં, અમત્યનાં
 મુસીબતનાં=અધરાં
 ટેક=પણ, વચન
 ઓશિયાળાં=પરાધીન
 કાળા માથાનું માનવી=દરેક
 માણસ
 આત્મબળ=દૃઢ નિશ્ચય
 જીવન ચરિત્ર=હેવાલ, વૃત્તાંત
 શક્તિ=બળ

આશ્રય=આધાર
 પરાપૂર્વ=વધુ જુના વખતથી
 ધવાએલ=જખમી થએલ
 સારવાર=ચાકરી
 રણક્ષેત્ર=લડાઈનું મેદાન
 વલે=હાલ, હાલત
 સ્વાર્થ=પોતાનો જ લાભ
 દૃઢ=મજબુત
 પાઠ ૩૨

હુસકા=હીબકવું
 ગરિ=ગણે
 પજવીને=મુંઝવીને
 પેશ પહોંચાડે=તોબા પોકરાવે,
 કાયર કરે
 ઢાંકવું=પીરસણું
 ચડલડી પડ્યા=ખોલાખોલી કરી
 લડવાને તૈયાર થયાં
 જીલ્કા=રીસ
 શેર=વાધ
 વાદે=વાદ કરીને, જોષને
 ઉઠે=નીવડે
 જાદે=વધારે, જાસ્તી
 મોઢે મડાવ્યો=ફટવ્યો
 આપખુદી=સ્વતંત્રપણે, મરજી
 મુજબ
 મનસ્વી=મરજી મુજબ
 વાંઝીઆબાર=જેને ઘેર કાંઈ
 છોકરું અવતર્યું ન હોય તે

સુખચેન=મજ્જ, આનંદ
 લાડધેલાં=લાડમાં ગાંડો થયેલો
 પસ્તાવો=અફસોસ
 પોળનાં=શેરીનાં
 આસનાવાસના=ભાખાપા કરીને
 ધીમે પાડવો તે
 ધાક=ખીક
 બોધ=શિખામણ
 ઉછર્યાં પાછર્યાં=મોટાં થએલ
 અણુગમે=અચ્ચી
 શિક્ષારૂપ=સગ્ગ કરવા જેવા

ભાગ ૨ જો.

પાઠ ૩૩ મો.

પ્રાચીન=જુના
 એકાકાર=એકજ
 વિભાગ=ભાગ, ફાંટા
 ચાન=તાડા
 અનુકુળ=ફાવતો
 વર્ણો=જાત
 યજન=હવન, યજ્ઞ
 માનવંતા=માનવાળા
 અપંગ=અશક્ત
 શત્રુ=હથિયાર
 ધર્મોપદેશ=ધર્મનો બોધ
 પરિચય=સહવાસ
 આસ્તિકપણું=પરમેશ્વર છે એમ
 માનવું તે

વર્ણુ વ્યવસ્થા=જાતોની ગોઠવણ
 અસ્ત=નાશ
 દરિદ્રી=આળસુ
 મિથ્યાભિમાની=ડોળી, દંભી
 શીલ=અહમયર્થ
 અહિંસા=ક્રોધને ન મારવું તે
 નહુપ=એ રાજા ઋષિના શ્રાપથી
 અજગર થયો હતો પણ પછી
 યુધિષ્ઠીરે બોધ કર્યો તે એમનો
 સ્પર્શ થયો ત્યારે પોતાના પદને
 પામ્યો હતો.

પાઠ ૩૪ મો.

કુશળ=હોંશીઆર
 ધામધુમથી=હાડમાડથી
 યુદ્ધકળા=લડાઈ કરવાની કળા
 ભરાવદાર=પુષ્ટ
 ગ્વેત=ધોળો, ઉજળો
 સંપાદન કરી=મેળવી
 જનનામાં=રાણીઓના ઓરડામાં
 પરાક્રમ=બહાદુરી
 ખીલવવો દીપાવવો=ચડતી સ્થિ-
 તિમાં લાવવો
 ભવ્ય=મોટાં
 પ્રિય=વહાલો
 સંતાન=છોકરું
 ખટપટો=દુઝો ફટકો
 અધેર=જોડાળો અરાભ્ય

સુલેહ=સલાહ

દારણુ=ભયંકર, જાનરં

દળ=લશ્કર

ભંગાણુ=નાસભાગ

સુરંગ=જમીનમાં અથવા ગઢમાં

નાનું કાણું પાડી તેમાં દારૂ

ભરી ઉરાડી દેવું તે

પાઠ ૩૫ મો.

સમૃદ્ધિ=રિક્ષિસિક્ષિ

પ્રખ્યાતિ=ઉત્તમ રીતે જાહેરાતમાં

આવવું તે

લલયાષ્ટ=લોભાષ્ટ

મૂર-એ એક મુસલમાનની જાત છે

જકાત=દાણુ

પરભાર્યો=ખારોખાર

ખેડવો=ચલાવવો, કરવો

નૌકાશાસ્ત્ર=વહાણુ ચલાવવાની

કળા

પેરવી=તજવીજ, ગોઠવણુ

કૃપ ઓફ ગુડ હોપ=સારા શુકનની

ભૂશિર

ધમધોકાર=ખહોળો

ખેડતો ખેડતો=હંકારતો

ચાપણુ=મિલકત, ભંડોળ

પટો=સનંદ

જથુનો=કાયમનો

ચાંચીયા=વહાણુ લૂંટનાર

એલચી=વહીલ

લાતી=દુકાન

પરવાનગી=રજા

કારોમાંડળ=હિંદનો પૂર્વ કાંઠો

પાઠ ૩૬ મો.

વીર-ખહાદુર

ખજવતો=કરતો

જગીરો=ગીરાસની જમીન

વીરરસ=એક જાતનો રસ છે જે

કથા સાંભળવાથી શર ઉપજે

તે વીરરસ

અનુકરણુ=નકલ

પ્રખળ=જેરાવર

આસ્થા=ભાવ, શ્રદ્ધા

સ્વધર્મ=પોનાનો ધર્મ, આર્ય ધર્મ

સંકલ્પ=વિચાર

ઉત્સાહી=ઉમંગી

ભયભીત=ખીકાળવો

સહનશીળ=ધીરજતાવાળા

જમાવ=એકઠા

સરકર્યો=તાખેકર્યો

કાપાયમાન થયો=ગુસ્સે થયો

ટકર જીલવી=સામા ઉભા રહી

લડવું

દાવપેચ=કપટ, તરકટ

પેરવી=તજવીજ

વિરૂદ્ધ=ઉલટો, સામે

આશ્રય=આશરો
 ભોળવાયો=ઠગાયો
 છુપાવી=સતાડી
 વાધનખ=વાધનો નખ
 સંકેત=અગાઉથી બાંધેલો વિચાર
 ધર્મમાં મસ્ત=ધર્મમાં પહોંચેલો
 ખ્યાતિ=પ્રખ્યાતી
 બેધડક=મીઠા વગર
 સંધિ=અલાદ
 દુષ્ટકાર્ય=નકારાં કામ
 દેષ=અદેખાઈ, વેર
 ધુર્યો=ગયો
 આમંત્રણ=કહેણ, તેડું
 છટકી=નાસી
 કૈલાસવાસી=મૃત્યુ

પાઠ ૩૭ મો.

પલાશી=જ્યાં ખાખરાનાં ઘણાં
 ઝાડ છે તે ભાગ
 વય=ઉંમર
 હયાત=જીવતો
 મિલકત=માલમતા
 સમારવા=સુધરાવવા
 મુસીબતે=મહામહેનતે, પરાણે
 જોતજોતામાં=તરત
 વિષ=ઝેર
 બીડ=સંકડાશ
 રિબાઈને=દુઃખ પામીને

કારાગ્રહ=દુઃખદાઈ જેલ
 મરણતોણ=મુઆ જેવા
 અરસામાં=વખતમાં
 સમર્થ=ખળવાન
 ધડાવગરનો=સ્થિર મનનો નહિ
 જલદ=આકરો, તામસી
 તોડીને=કાઢીને
 સલામતી=વગર જોખમે રહેવું તે
 કાસળ=મૂળ, છેકજ નાશ
 દસ્તાવેજ=લેખ, ખત
 હાર્યાના વેશ=હાર્યાનો ડાળ
 કુચ્ચ=ચાલવું
 ભેટો=મળવું
 વફાદાર=રાજ્યભક્ત વિશ્વાસુ
 પાવડી ખોળે મુકી=નમ્યો
 પાંખ=ભાગ
 ફરમાન=સનંદ, પટો
 પાઠ ૩૮ મો
 સુબેદાર=રાજ્ય પેશ્વાના પટાવતો
 હોઈ સુબેદાર કહેવાય છે
 દત્તક=ખોળે ખેસાડવો તે
 પક્ષમાં=પડખે
 ટેકીલી=ટેકવાળી, બોલ્યું વચન
 પાળે એવી
 અખત્યાર=સત્તા
 અભિપ્રાય=મત
 પરાજય=હાર

અપકીર્તિ=અપજ્જશ, નાનપ
 પ્રસંગ=વખત
 લેખતો=ગણતો
 વલણ=વૃત્તિ
 અન્નછત્ર=સદાવૃત મળે તેવી જગ્યા
 આપદા=દુઃખ
 રાજ્યકર્તા=રાજા
 નિયમિત=નિયમ પ્રમાણે
 હસમુખી=હસતા મોહાવાળી
 અન્યાય=બુલમ

પાઠ ૩૯ મો

કંપની=વેપારી લોકોનું મંડળ
 આણુતળે=હુકમ નીચે
 હિત=ફાયદો
 પ્રચ્છા=મરજી
 સફળ=ખરી, સાચી
 અપુત્ર રાજા=જે રાજાને પુત્ર ન
 હોય તે

દત્તક લેવો=ખોળે ખેસાડવો
 સનંદ=પરવાનગી
 નિર્ભય=નીડર
 હુકમત=સત્તા
 સ્વાધીન=તાબે
 સંબંધ=મેળાપ
 કારકિર્દી=રાજ્યવહીવટ
 સરહદ=સીમાડો
 કરાર=કરાવ

સુરક્ષિત=રક્ષણ થએલો
 આખાદ=ચઢતી સ્થિતિમાં
 વૃદ્ધિ=વધારો

સુગમતા=સરલતા
 ઐક્ય=સંપ, એકતા
 ખીલવટ=વધારો
 અવલોકન=તપાસ
 સમગ્ર=પૂરતો
 અનુકુળતા=સગવડતા
 જગાશયો=નવાણુ

ફરજ=ધર્મ

દ્રષ્ટાંત=દાખલા

સ્પષ્ટ=ખુલ્લું

તગાવી=ખેડુઓને અગાઉથી ધી-
 રેલી રકમ

દુકાળ તિવારણુ=દુકાળને ટાળવો તે
 સંધાય છે-જોડાય છે

પત્ની-ઝી

ફંડ-ખરડો

દાષ-છોકરાં જણાવનાર બાપ

સ્કોલરશીપ-લણનારને ઉત્તેજન
 મળે તે ખાતર આપવામાં

આવતી રકમ

હક-સત્તા, સનંદ

અક્ષીસ-ધનામ

કૌસિલ-મંડળ

વરિષ્ઠ-મોટી

પ્રતિનિધિઓ-ચુંટી કાઢેલા માણસો
અનુસરીને-લઇને, મળીને
ગટરો-ગંદું પાણી બહાર જવાનો
રસ્તો

પાઠશાળા-કોલેજો
લાયકાતનાં-યોગ્યતાવાળા
ભરતી-ભરાવો
માહિતી-જાણ
સાહિત્યો સાધનો
ફિલ્મસુરી=તત્ત્વજ્ઞાન
અગ્રણી=આગેવાન
હીલચાલ=જાગૃતિ
પ્રસરવા=ફેલાવા
આખાદી=ચલતી
પ્રજ્ઞહિત=પ્રજ્ઞના કલ્યાણનું

પાઠ ૪૦ મો.

વહીવટ=નેવડદેવડ તથા દેખરેખ
ગાખવાનું કામકાજ

સંસ્થાન=તાલુકો

બારોબાર=સીધા

ક્ષેત્રફળ=કાંબાઈ અને પહોળાઈના

ગુણકારથી જે માપ આવે તે

પ્રતિનિધિ=મેમ્બર, પોતાનો માણસ

નીમણુંક=નોકરની અમુક જગ્યાએ

ગોઠવણ કરવી તે

કાર્યવાહક=કામ કરનાર

મહેસુલ=જમીનની ઉપજ ખાતું

બાધકામ ખાતું=છજનેર ખાતું

સલાસદો=મેમ્બરો

ધારાસભા=કાયદા બાંધનારી સભા

ચુટેલા=પસંદ કરેલા

ઉપપ્રમુખ=પ્રમુખના હાથ નીચેનો

નાનો ઉપરી

પસંદગી=મરજી

પૈકી=તેમાંહેલામાંથી

પાઠ ૪૧ મો.

એડનપ્રાંત=હિન્દુસ્થાનની બહાર

અરબસ્તાનમાં એક ભાગ છે

સેક્રેટરી=કામ કરનાર મંત્રી

સ્થાનિક=તળપદના

ટીકા=કાંઈ પણ કામમાં કાંઈ ન

મમળય તે બાબત ઉપર વાત

ચીત કરવી તે, ચર્ચા

૭૦ ટકા=સેકડે ૭૦

અમલમાં=ફૂકમમાં

તથાપિ=તોપણ

વજીર=પ્રધાન

હાઇ કોર્ટ=મોટી કોર્ટ

જડજતે=મોટામાં મોટાં વકીલ

ઇડિયા ઓફિસ=હિન્દુસ્તાન ખાતે

ની ઓફિસ

પાર્લામેન્ટ=રાજ્ય, અમીર અને

રૈયતનું મંડળ

વાફિક=જાણીતા, માહિતગાર

ખાંડ ૪૨ મો.

સપાડી-ઉપલું પડ
 નિગંતર=હમેશાં
 સહેજ=જલદી
 પેટું=અંદરનો ભાગ
 ધન=નફર
 પ્રવાહી=પાણી જેવું
 લક્ષમાં=ધ્યાનમાં
 જૂરતરવિઘા=પૃથ્વીનાં પડ ઝોળ-
 ખવાની વિઘા
 ખીણાં=એ પવંતની વચ્ચેની જગ્યા
 નિહાળવાં=જોવાં
 સાધનો=ઉપાયો
 મારહીતી=ખબર
 જૂરતરવેતા=પૃથ્વીનાં પડ ઝોળખનાર
 જળમળ=જળમાં તણાઈ આવેલી
 વસ્તુથી બનેલા
 પ્રાણીજ=પ્રાણીમાંથી બનેલા
 આગીઆ ખડક=જવાળામુખી
 પહાડથી નીકળેલા રસના
 બનેલા ખડક
 સમાવેશ=સમાજ
 મજ=મેઘ
 હાડપિંજર=હાડકાંનાં ખોખાં
 ખનિજ=ખાણુમાંથી નીકળતાં
 પુષ્કળ=બહુ
 પ્રચીન કાળ=જુનો વખત

વિશાળ=મોટાં

ઉદ્ભિજ્જ=જમીન તોડીને બહાર
 નીકળનાર વનસ્પતિના કાંટા
 કવચ=ખાળીઆં
 ઝરણો=સરણાં
 અનુમાન=અટકળ
 ઠેરઠેર=દેકાણે ઠેકાણે
 અતિશય=બહુ જ
 વીતી ગયો=ચાલ્યો ગયો
 અંશ=ભાગ
 સંક્રાયાય છે=સંક્રાંડાય છે
 પૃષ્ઠ=પડ

ખાંડ ૪૩ મો.

વહેર=જેર, ભુકા
 અચંખો=નવાઈ
 કાતરો=અખોલો
 મરે છે=સમાય છે
 કદ=માપ
 મુરમ=મરડીઆ
 સર્લાંદ્રિ=પશ્ચિમઘાટ
 અકળાય છે=પછડાય છે
 પાત્ર=એ કાંઠા વચ્ચેનો ભાગ
 ઘોઘ=ઉંચેથી નીચે પડતું પાણી
 વટાઈ=ભુકા થઈ
 સારાંશ=મતલબ, સાર જેમ
 લાકડું છોલવા માટે રદો છે
 તેમ ગરમી, ઠંડી, હવા, પવન

પાણી એ પૃથ્વીના રંદા હોય
પૃથ્વીના પડ ઉપર ઘસારો કરે છે

પાઠ ૪૪ મો.

સૂર્યમાળા=સૂર્ય, અહ અતે ઉપ
અહ મળીને જે અને તે

ભળી=તરફ

અંતર=છેદું

અહ=સૂર્યની આસપાસ ફરનાર ગોળો
સાધનો=હથિયારો

ફરખીત=છેટેની વસ્તુને ખતાવ-
નાઈં યંત્ર

ઉપઅહ=અહની આસપાસ ફરનાર
પદાર્થ

પ્રદેશ=ભાગ

નરી=એકલી

ચતિ=ચાલ

ધરી=આસ

કક્ષા=અહને ફરવાનો માર્ગ

નિહાળી=ધ્યાન દેધ

સંપ્રહસ્થાન=નમુતેદાર ચીજો જ્યાં
ભેગી કરી રાખી હોય તે

ધાસ્તી=ખીક

પાઠ ૪૫ મો.

પ્રાચીન=જુનો

પ્રકાશ=તેજ

આરાધના=પ્રાર્થના

સાંપ્રતકાળ=ચાલુ વખત

તમો રૂપ=તામસી સ્વભાવવાળા

આસ-કાળીઓ વાળી ખાત જવું તે

અપારદર્શક=જેની આરખાર ન

દેખાય તેવું

ખીના=હકીકત

પ્રશ્ન=સવાલ

સંપાત=ચંદ્રની કક્ષા અને કાતિ-

ત્રત જે કંકાણે મળે તે

શંકા=વહેમ

પૂર્ણ=પૂરેપૂરી

કેંદ્ર=મધ્યખિંદુ

કંકણાકાર=કંકણને આકારે

ખાસ=આખું, ચંદ્ર ખર્ચા કંકાણ

જાય તેવું અદર્શ

ખિંખ=પ્રકાશ

કાળ=વખત

પાઠ ૪૬ મો.

નિયમીત=ટાઠમ પ્રમાણે ખરાબર

વખતે

ભરતી=સમુદ્રમાં પાણીનું ચઢવું તે

ઓટ=પાણીનું ઉતરી જવું

ચમતકાર=નવાઈ પમાડે એવી વાત

સમય=વખત

અવશ્ય=જરૂર

શ્ચિરોખિંદુ=માથે, માથા ઉપર

ખીના=હકીકત

પ્રાચીન=જુનો

ગૃહ=ગાઠો પાસેના

કલ્પના=વિચાર

સ્થિતિ=અવસ્થા

સભર=ભરતી થયા પછી બાર

મિનિટ લગી પાણીનું સ્થિર

થઇ જવું તે

નિબાર=ઓટ થયા પછી બાર મિ-

નિટ લગી પાણીનું સ્થિર થવું તે

આંહોનિશ=રાત દહાડો

આંદ્રમાસ=રહા દિવસનો મહીનો

ઉધાન=મોટી ભરતી

આકર્ષણ=ખેંચાણ

સિદ્ધાંત=સિદ્ધ કરેલા મુદ્દો

ખગોળવેત્સ=આકાશના ગોળા

સંબંધી જાણનાર

ગુરુવાકર્ષણ=ભારનું આકર્ષણ

સન્મુખ=સામે

પરમાણુ=રજકણ

વિખુટા=જુદા

જીવાળ=ભરતી

વિષુવવૃત્ત=પૃથ્વીની સપાટી ઉપર

મધ્ય ભાગમાં દોરેલું વૃત

કક્ષા=ફરવાનો માર્ગ

બહુધા=બહુ રીતે

અર્થાત=અથવા

અમણ=ફરવું

પાઠ ૪૭ માં.

લેવડદેવડ=આપલે

ભિન્ન ભિન્ન=જુદા જુદા

ફિનિશીયન=ભુમધ્ય સમુદ્રના પૂર્વ :

કિનારા પરના લોકો

પોઠો=માલ લાદેલો બગીચો

ખુશ્કી=જમીન માર્ગે

મહત્વ=મોટાઇ

અર્ધસૈકું=૫૦ વરસ

રવાના થતો=જતો

સફળ થયા=ફાવ્યા

કૃષ્ણોવગુહોપ=સારા શકનની

બૃશિર, તે આફ્રિકાની દક્ષિણે છે

સાધવાળો=સગવડતાવાળો

પાઠ ૪૮ માં.

સાંપ્રત=ચાલુ

કુંપનિ=ટોળા

ખેડી=ઓળંગી

લંગર કયું=આગબોટને ચલાવવી

બંધ કરી

આયાત=માલનું આવવું તે

દ્રીપકલ્પ-જેની ત્રણ બાજુએ

પાણી હોય છે તે

સુરક્ષિત-સારી રીતે રક્ષણ કરા-

એલું હોય તેવો

ગોદી-બાર, વહાણ ન્યાં ઉભું રહી

માલ તથા ઉતારે ઉતારે છે તે

પ્રવાસ-મુસાફરી

સમુદાય-જથો

મનુષ્યાહારી-માણસને મારીને
ખાનાર

ઉત્કૃષ્ટ-ઉત્તમ

એક સરખી-સરખી રીતે

જળ પ્રવાસ-પાણીની મુસાફરી

વિસ્તીર્ણ-વિસ્તાર વાળી

પાઠ ૪૬ મો.

મિશ્ર-મેળવણીથી બનેલા

તસ્વો-ક્રોધની મેળવણી વિના શુદ્ધ

રૂપમાં છે તે

કાર્ભોન-કાર્બલા

કાજળ-મેશ

દિવેલ-દીવામાં બળતું તેલ

ઓકિસજન-પ્રાણુ રક્ષક વાયુ

પ્રાણી જન્ય-પ્રાણીમાંથી ઉત્પન્ન

થએલો

ગ્યાસ=વાયુ

ચેતી=સળગી

સંયોગ=મળવું.

પાઠ ૫૦ મો.

જીવનનો=જીવવાનો

વાતાવરણ-વાનું ઢાંકણ

સહેજ=જરાતર

પ્રમાણ=માપ

રોશની=રોશીલાને માટે ગોઠવેલા દીવા

તબેલા=ઘોડા બાંધવાની જગ્યા

કોઢીયાં=ગમાણુ

લુખી=ભિનાશ વગરની

વિનાશકારી=નાશ કરનારી

વાયુ શોષક=હવા ચુસી લેનાર યંત્ર

ચોરસઘંચ=પૃથ્વીના તળીઆ

ઉપર એક ઇંચ લાંબું ને એક
ઇંચ પહોળું

વટોળીઆ=તોફાની પવન

એમોનિયા=ઝેરી હવા

અસર=લાગણી

હેરીઆં=જાપરામાંથી આવતા
ચાંદરડા

ક્ષય=નાશ કરનાર રોગ

વનસ્પતિ જન્ય=વનસ્પતિમાંથી

પેદા થએલા

સયડ=શીતળા

જળજ=પાણીનું

પાઠ ૫૧ મો.

જમાનો=વખત

એ જીન=વરાળયંત્ર

અન્નયજ્ઞ=આશ્વર્ય

તકતી=ચોસલાં

ગુંથાઇ ગયું=ક્ષીન થયું

તરંગ=વિચાર

ગાઢ નિદ્રા=ઘસઘસાટ ઉંઘ

વિચિત્ર=નવાઇ જેવી

આકૃતિ=આકાર

યુગ=ચાર જુગ માહેનો એક
વખત

ચુક=આંકડા

કાળાંતરે=વખત જતાં

અવરથા=દાલત

ખાણીઆ=ખાણુ ખોદનાર

ટાર=કાયલામાંથી નીકળતો એક

જાતનો પદાર્થ

પાઠ પર મો.

પારદર્શક=સોસરું દેખાય તે

ધાવા=પટીઆ

ઠરસા=ટેમલ જેવું કારે બાંધેલું

પત્થર કે ધાતુનું વાસણ

છિદ્ર=કાણું

જલદ=આકરો

કિંવા=અથવા

સ્થિતિસ્થાપક=વાળતાં ગળે દાખતાં

દખાય અને મુકા દમએ તો હતું

તેવું થઈ જાય તે

ઉપયોગ=વપરાશ

આવના=દર્ખેલું

ખેંતાળાં=ખેંતાળીશ વર્ષ પછી

નજર મોળી પડવાથી ચરમા

વાપરવા પડે છે તે

દુરખીન=છેટેની વસ્તુને ખતાવ-

નારૂં યંત્ર

કિડીઆં=ખાપો

નંદાઈ=કુટી

રેખ=કણી

પાઠ ૫૩ મો.

દોઢ શેરી ખોવાઈ=દોઢ શેર

અનાજ ગયું

સરેરાશ=પ્રમાણમાં

મસ=વધારે

ખારીક તળવીજ=ઝીણા શોધ

તંદુરસ્ત=નિરોગી

માંસ પોપક=માંસ વધારનાર

ખોરાક દૂધ, કઠાળ, ઘંઘા, ગોંસ

વગેરે

ઉણ્ણતા આપનાર=ગરમી વધાર-

નાર લોટવાળી અને મિઠાશ-

વાળી સર્વે વસ્તુ તથા દ્રવ્ય

સત્ત્વ=કસ

વાની=વસ્તુ

શોચનીય=દીક્રગીરી ભરેલું

પુખ્ત=તંદુરસ્ત, જીવાન

પાઠ ૫૪ મો.

ક્રિયા=કામ

દૂધમાં તૈયાર કરેલી=દૂધથી બાંધે-

લ કણીકની

સદારવો=ઉપર નીચે કરવો

તળીએ=નીચે

લાહી=ખેળ

અન્નનળી=જેમાં થઈને ખોરાક

પેટમાં ઉતરે છે તે

પાઠ ૫૫ મો.

રૂચિ=ભાવ
 દળદાર=ગરબવાળી
 દીંદુ=મીંટડું
 સંભાર=લવેજ
 હોંઝ=રધારણી
 શોખ=સિગ્ગત
 મરી=તીખ
 રાત ઉપર=રાત વાસો
 લુખો=તોળા, ચેપળો નહિ.
 દુખો=મિશ્રણ
 મોંઘા=મોણ દેવું

પાઠ ૫૬ મો.

વિશેષ=રધારે
 તાકાત=શક્તિ
 પ્રુષ્ઠિકારક=મજબુતી આપનાર
 ક્ષીણુ=તપણી
 જોરવી=પચાવી
 સહેજતદાર=આનંદ આપનારો
 સુઘડતા=ચોકખાઈ
 નિયમિત=નિયમ પ્રમાણે
 જલદ=સખત
 સ્પર્શ=એક બીજાના સંબંધમાં
 આવી અડવું તે
 અકારો=આણુગમતો
 હિયલો=ફરીથી તાવ આવે તે
 અપચો=નહિ પચવું તે અજીર્ણ

પ્રમાણુ=માપ

અતિશય=ધણી

પાઠ ૫૭ મો.

દળમ થરામાં=પચવામ
 યુનમમરા=ક્ષારવાળા મમરા
 ઉખકા=ઉકાળા, બકારી
 ટપ્પલર=પાતળા કાચનો પ્યાલો
 પાઉં=ડામલ રોડી
 સરખત=મજબુત અને ઘાટું પાણી
 આગરૂટ=એક જાતનું ફળ

પાઠ ૫૮ મો.

બ્રહ્મ=રધારો
 અનુકુળ=માફક
 સાવચેતી=જાળવણી
 કંભાળ=મળાતું દરદ
 દાદ=ધાવ
 વધ=હિમર
 અંતર=તકાવત
 જળાન્કારથી=પસાણે
 તાતું નાતું=રૂંટપુટ
 ગળાઈ=કંતાઈ

પાઠ ૫૯ મો.

બંદરકારી=કાળજી વગર
 બાંધો=શરીરનું કાઠું
 કસાય=કેળવાય
 ગોદમાં=પથારીમાં
 રાંડા=ત્રાસાં

ઝોળી=ખોયું

સંક્રાયાવી=સાંકડી થવી

ખોડ=ખામી

ચળે=ખસે દુઃખી થાય

સહેજ=જરા

હું ફાયેલ=ગરમ

એચેની=દુખ, મળ નહિ

ખંધકોશ=કળજ ઝાડો

ખાળ હરડે=નાની હરડે, હીમેજ

રચક=રચ લાથે તેવો પદાર્થ

પાળી=છરી

પાઠ ૬૦ મો.

મહારોગ=મોટો રોગ, જીવ લેના-
રો રોગ

તાકાત=શક્તિ

આત્મધાત=પોતાની મેળાએ

મરવું તે

કુશળ=હોશિઆર

આથેડ=ખાટુ નાની નહિ તેમ છેક

ધરડી પણ નહિ એવી

કાખેલ=હોશિઆર

પસીનો=પરસેધો

સાવધ=હોશિઆર

દુર્ગંધ=ખરાબ વાસ

ખિછાનું=પચારી

લેશમાત્ર=જરાપણ

કંટાળો=અણગમો

લોકપ્રિય=લોકમાં વહાલી

વધિક્ષ=જાણીતા

જીર્ણોન્નવર=થોડો થોડો ધણું

વખતનો તાવ

પોશદોડા=ખસખસનાં ફીડવાં

દરમિઆન=તે વખતમાં

વીલી=રેઈ

રીઝવતી=રાજ કરતી

પાઠ ૬૧ મો.

બદપરહેજ=ચરી ન રાખવી તે

ખાદી=દળદખો

અતિસાર=વારે વારે હીરાએ
જવું તે

આધિ=રોગ

માડી અસર=ખરાબ ડાગબી

પાલવે=પરવડે, પોશાય

ન ચાલ્યે=ન છુટકે

કમા=ઓછી

સંઘ=એકું કરવું તે

કરિઆણું=ઓસડ, પસડ

સોનામુખી=મીઠિઆવળ

અણીને વખતે=છેવટે

કરખો=તાલુકો

મેઝર ગ્લાસ=માપના આંકવાળો
ગ્લાસ

પાઠ ૬૨ મો.

ફાંકો=ફાંકડો

ગળધરી=જીભ

મોટી હરડે=મે તોલા કરતાં
વધારે ભારે

દસ્ત=ઝાડો

ધસારવાં=ધસરેકો

હારેડાં=કજીઆળાં

જેરવી=પચાવી

કંતાઈ=ગળી, નખળાં પટી

ખામ=

ચાંગળું=છાપું, ચમચી ભરીને

ધાણીનો ગાહ=ધાણીનો ખળદ

જેટલા ભાગમાં ફરે છે તે

ભાગનું છાણુ વગેરે

ઉંસ=ખારો

અજીણું=અપચો

છમકારી=ઝામીને

પરતવાં=ધસીને કુરીઆં કાંઢવાં

ધિકાવવી=ખુબ ઉના કરવી

લાગટ=કાયમ

સાંતળવી=તળવી

કપડછાણુ=મોટીવાળું જુગડું વીંટા

ળવું તે

સહેતું સહેતું=ખમી શકાય તેવું

ભવાં=ભમર

ખાંડ ૬૩

ટકર=કુખાવો

કોલનવોટર=જર્મન દેશના કોલન

શહેરનું પાણી

પોતું=ભીના લુગડાનો કકડો

આરામ=શાંતિ

ચોખાપુર=ચોખા જેટલો

સતત જવર=આકરો તાવ

પેટ ખુલાસે આવવું=ઝાડો સાફ

ઉતરવો

નીંગળતું=ટપકતું

ઢબુરી=ઢાંકો

ખાંડ ૬૪ મો

ચેપી=ચેપવાળા એક ઉપરથી

ખીજને લાગુ પડે તેવા

કવચિત=વખતે

ઢારા=માર્ગે

લવારી=અકવાટ

વરમ=સોજો

લીટ=સેડા, લાળ વગેરે

ખદખો=ખરાખવાસ

સ્પર્શ=અડવું તે

પર=પાસ

ટંકવી દેવા=કઢાવવા

સન્નિપાત=અકવાટ

સારવાર=ચાકરી

જંતુનાશક=જીવડાં નાશ કરનાર

ખાંડ ૬૫ મો

નાશક=નાશ કરનાર

નરી=એકલી

પ્રયોગ=અખતરા

નાષ્ટ્રિકએસિડ=સુરાખોરનો તેજ્ય

મેરી=ખાળ

ગજર=પાયખાનું

દટણ ગજર=ગજરના ખાડા

પાઠ ૬૬ મો

અફળાવવી=પછાડવી.

અકરમાત=અચાક લય ઉપગ

વનાર ખનનો ખનાવ

મોચાય છે=મકડાય છે

માવજત=સારવાર

મેડોળ=કદરૂપો

લીલાગ્નમાં=લીલાચાડાં

સરકા=તેજ્ય

અકડ=હરેરે નહિ તેવો

અવયવ=ભાગ

આપોઆપ=એની મેળે

પાઠ ૬૭ મો

થાપો=સાથળનો ભાગ

જખમ=ધા

નાળુક=કોમળ

તાતકાળિક=તરતના

પર=પાસ

પોતાં=પાણીમાં બોળી કાઢેલા

રૂનાં પુમણાં

ધોરીનાડી=મોટી નસ, જેમાં

ચોકખુ લોહી વહે છે તે

સમેત=સહીત

પોમ=સારી પેઠે સાફ કરેલું રૂવું

પુમણું

ખોયણાં=ઉંખાડા. સળગતી વસ્તુ

લખ આમતેમ ફેરવવી તે

ગરમાવો=ગરમી

ટીટું=ખીટું

પાઠ ૬૮ મો

અવયવ=શરીરના ભાગ

વાકેશ્વર=ખપ્પીતા

કર્મેન્દ્રિયો=કામ કરનારી ઇન્દ્રિયા

જાનેન્દ્રિય=જેના વડે ક્રોધપણ

જ્ઞાન થાય છે તે ઇન્દ્રિય

કોના તણુ=શેરને સવા અધોળ

જ્ઞાનતાંતુ=સમજણના તાંતણા

અસર=લાગણી

રચના=ગાઠવણ

અદ્ભુત=નવાઈ પમાડે એવી

ચપળ=ચંચળ

ક્રિયા=કામ

સુદૃઢ=મજબુત

આરોગ્ય=નરોગી

ખાલ્ય=ખહારના

અંતર=અંદરના

મથક=મુખ્ય સ્થળ

સ્પર્શ=અડકવું

જડરૂપ=પથર જેવું અચેત

દ્વારા=તેમની મારફત

જાનતંતુ=સમજણના તાંતણા
સમુદ્ધ=જથો

પાઠ ૬૯ મો

સરજ્યાં=ખનાવ્યાં
ખાનપાન=ખાતું અને પીતું
કમાઈ=કમાણી
ગર્ભશ્રાંમંત=જન્મથીજ પૈસાદાર
કાળેકરીતે=વખત જતાં
કસાવાં=કેળવવાં
નિર્માલ્ય=સત્તા વિનાતું
ફરજ=જરૂર
હાંફ=ધાસ
કદાવર=ભરાડિ, પુષ્ટ
ક્ષીણ=નાશ
હદ=નિમમ, માપ
મલાજ=કિપાય
નાનમ=નાનાપણું, શરમ લાજ
મેણું

દરકાર=પરવા
હૃદયી જાદે=હરકિપરાંત, વધારે
વિશ્રાંતિ=આરામ
સ્નાયુ=એ હાડકાંની વચ્ચે તેમને
જોડનાર નસ

પાઠ ૭૦ મો

આપત્તિ=દુઃખ
સંતાપનાર=દુઃખ દેનાર
તેજસ્વીપણું=તેજ, પ્રકાશ

ખુબસુરતી=રૂપાળાપણું
અદા કરવી=અમલમાં આણવી
ડાગડુગી=સમું નમું
જરૂરીયાતો=ખપજોગી
પુષ્ટિ=મજબુતી
તંગ=તડોતડ

પાઠ ૭૧ મો

વાહન=મંસવાતું સાધન
ઔચિત્ય=કારમું, આણધાર્યું
ત્રાસ=જીલમ
ધાસ્તી=ખીક
અલગ=નોખા, જુદા
કોઢીકિં=ખળદ બાંધવાની કોઢ
પાળી=પાળ, વંડી
બદખો=ખરાબ વાસ
લાલાલાલ=ફાયદો અને નુકશાન
ખાસદાર=ધોડાની સંભાળ રાખનાર
હાણીઆ

મુત્રાળી=મુતર ભેગું થાય તેવી
બાંધેલી કુંડી
છોખંધ=ચુનાવાળી
અલાવે=નહિ હોવાથી
લાલચ-લોભો

પાઠ ૭૨ મો

વરો=ખોરાકની વપરાશ
કાળ=વકરેલો ઉંદર, ધુસ
વહીઓ=દર

મહારોજ=મરજી, કાલેસા, વગેરે
લાદી=જડેલા પત્થર

ભેજ બિનાશ

ચોપડ=ઘી. તેલ વગેરે વસ્તુઓ
સાણાં=કોદીમાં નીચે રાખેલું

મોદીઉં

ઠાંકાદુમા=ઠાંકવું, સમું નમું મે-
લવું વગેરે

ધમપછાડા=દોડાદોડ

ભોગ=ખાવામાં ઉપયોગ થવા તે

ઉલટે દે=ઉભરાયછે, ભેગાં થાયછે
સંચરી=જઇ

સીડી લીધાં હોય=છાણુ માટીથી

ખંધ કર્યાં હોય

પ્રવેશ=અંદર જવું તે

ભોક=કાણું

ઈંડાળ=જીવાતની લીખો

પાઠ ૭૩ મો

ખરીદતા=વેચાતી લેતા

ઉદાહરણુ=દાખલો

માટાપાટી=અદલોઅદલો

પૂર્વ=પહેલાં

સોવરિન=પૌંડ, ગીની

મુકરર=તકી

મજરે=અદલાઅદલી કરતાં વધધટ

લેવી દેવી પડે તે

આંટ=શાંખ, આખરૂ

સરાફ=નાણાવટી

મેંક=ભાગીદારોએ મળીને કાઢેલા

લંડોળની પેદી

ચેક=રૂપીઆ મળવાની શાહુકા-
રની ચીઠી

સાંચી=સંધરીતે ભેગું કરવું પણ
વાપરવું નહિ તે

પાઠ ૭૪ મો

મુદત=વખત

વારસો=હક કુટુંબીઓમાંથી મળતે

ઉછેદાઆનો=નિરવંશીઆનો

એદી=આળસુ

ખક્ષીસ=છનામ

અનાથ=નિરાધાર

ધટારત=વાજખી

પ્રાપ્ત=પેદા

વ્યય=ખરચ

રોજ=દહાડાને અંતે મળતો પગાર

દરમાયો=માસિક પગાર

ફેરીઆ=માલ લઇ ગામમાં ફેરી

નાખનારા

ખુશ્કી=જમીન

દલાલી=સાટાં કરી માલ વેચાવી

આપનાર

આડતીઆ=આડત લઇ માલ

વેચાવી આપનાર

અનિશ્ચિત=તકકી નહિ

અડાળ=નાણું એકડું કરવું તે
 ઉપદેશકા=મોઘ આપનાર
 વચલા વાંધાના=મહુ ગરીબ
 નહિ તેમ મહુ પેસાદાર પણ
 નહિ એવા મધ્યમ વર્ગના
 ચરવારી=નવરી થઇ

પાઠ ૭૫ મે.

પરિવાર=છોકરાંછેયાં
 ઘેલાઇ=ગાંડાપણું
 મોજના=ગોઠવણ
 નિશ્ચય=નક્કી
 અવિધ્ય=આવતો વખત
 કમીમાંકમી=ઓળખાઓળખું
 ઝાજે=શોભે
 તંગાશ=તાણુ
 લતો=ભાગ
 અજમાયશી=અડસટો
 અનુસરીને=મળતા આવીને

પાઠ ૭૬ મે.

ટાણું=અવસર
 સંપાડવાની લેવાની
 કરકસર=અપજેશું વાપરવું
 રોકાંત=સીલીક
 ખાસ્તી=ખીક
 શ્રદ્ધિ=વધારો

વ્યાજ=રૂપીઆનું લાડું
 ધીરીએ=વ્યાજે આપીએ
 સલામત=આપાદ, ખીનઅડચણે
 ઘાલપડ=પેસા ગેરવલે જાય
 આંટ=આખરૂં
 સ્થાવર મીલકત=ઘર, વાડી વગેરે
 જંગમ=દરીદ્રી શકે તેવી મીલકત
 સાનમાં=સાટામાં
 શેર=વેપારમાં અમુક લાગમે
 ટકેડો
 સેવિંગ્સબેંક=સરકારી પોસ્ટ ઓ-
 ફીસમાં જમા રાખેલ પેસા
 ની પેટી

પાઠ ૭૭ મે.

પરસાળ=ઓસરી
 પંચાત=માથાકુટ
 કંટાળે છે=મુંઝાય છે
 ભારે=અધરૂં, અટપટું
 રાખત=ખરીદી, વેચાણ લેવું તે
 સ્મરણપોથી=ચાદી રહે તે માટે
 ચોપડી રાખેલી છે તે
 તિથિનો=રોજનો
 ખાતાવહી=જેમાં બધાં ખાતાં
 રોજમેળ ઉપરથી ખાડેલાં
 હોય તે

કવિતાના અર્થ,

પાઠ ૩ જો.

માનવ=માનવી માણસ	દુષ્ટો=પાપી
દેહ=શરીર	ઉચ્ચુ' = કલ્પ
કાળ=રખત	જરે=પેસા વડે
કદી=કદા દિવસ	ઉન્નતતા=અહંકાર
પરોપકારી=પારકાનું ભલું કરનાર	શ્રેષ્ઠ=ઉત્તમ
શુભ=સારું	આયુષ્ય=આવરણ
પામો=મેળવો	મહામુલી=કીમતી
ડરે=જામે પડે	મહીપતિ=રાજા
સુકૃતિ=સારો જશ	અપીગયા=નાશ પામ્યા
સદૈવ=હંમેશ્વાં	ભૂ=પૃથ્વી
અખંડ=કાચમ	નિશ્ચય=નક્કી
નિર્ભય=ખીક વગર	નેહ=પ્રીતિ રનેહ
જગત્પતિ=પરમેશ્વર	અકાર્=અણુગમતું
પ્રિય=વહાલું	સુધા=અમૃત
માલવિના=નકામું	સામાન=જેવું
હેતે=પ્રીતથી પવિત્ર ચોખ્ખું	નિદાન=નક્કી
શુઝાર્=ગોળાપર ઢાંકવાનું ઢાંકણ	અમીત=નક્કી

ભાવાર્થ—અરે લાઈઓ! આ સારો મનુષ્યનો દેહ આવ્યો છે તે ઘણા પ્રતાપ વાળા પરમેશ્વરે બનાવ્યો છે. માટે તમે જો તમારું ભલું વિચારતા હો તો કાંઈક સારું કામ કરો [૧]

વખતને કદી નકામો કાઢશો નહિ. અને પરોપકારો માટે સાફ નામ મેળવો. જો ઠગાઈ કરશો તો ઠગ એવું નકાદું નામ પડશે માટે કંઈકને કાંઈક (૨)

હંમેશાં સારા જશનો સ્વાદ ચાખો અને આ લોકમાં તમારું નામ કાયમ રાખો તો બીક વગરનું નગારું વાગશે. માટે (૩)

ચાક્રોએ હાથે અને પ્રીતિથી પુણ્યના કામ કરો. જે હાથે કરશો તે જ હંમેશાં તમારી સાથે આવશે [મતલબ કે જેવું કરશો તેવું પામશો] બીજું એક ઠીકડું પણ મળશે નહિ. માટે (૫)

પાપી માણસો મરીને બહુ દુઃખી થાય છે. તે દુઃખ જીભથી કહું બીય તેવું નથી તેમ ચિત્રાથી ચીતરી શકાય તેવું નથી. માટે (૬)

પૈસા વડે અહંકાર લાવશો નહિ. તેમ પૈસા વડે તમે ઉત્તમ છો એમ બાળુશો નહિ પૈસા વડે જીગટું પણ રમશો નહિ. માટે (૭)

આવરદામાંથી એક પળ આપી થાય છે તે પળ ઘણી કીંમતવાળી છે. કેમકે ફરીને મેળવાતી નથી તેમ આ જીવન (જીંદગી) જરૂર જવાનું છે. માટે (૮)

મોટા રાજાઓ આ પૃથ્વી ઉપર ખેલ ખેલીને અને રાજપાટ મંદીરો બાંધ્યા ગયા હું એમનું વધારે વર્ણન શું કરું માટે (૯)

પૈસા અને દેહ એ નક્કી નથી (એટલે રહેશે જ એમ કહેવાય નહિ) તેમ જ સ્ત્રીનો સ્નેહ એ પણ નક્કી નથી. છેવટે તે બધું અજીગમતું થશે માટે (૧૦)

આ હુનિયાના સુખને તમે નહીં અમૃત જેવું માનીને રહ્યા છો પણ એ જ નહીં ખાડું થશે (અને છેવટે ગમશે પણ નહિ) માટે (૧૧)

આ મનુષ્યનો દેહ મોજશોખ માટે આપ્યો નથી. તેમ પશુ પક્ષીના આકારનો પણ આપ્યો નથી. એ તો સ્વર્ગનું અખંડ સુખ પામવાને માટે આપ્યો છે. માટે૦ (૧૨)

પાઠ ૪થાનું અનુસંધાન

ખળ=લુચ્ચું

કઠાર=નઠાર

અંચળ=ચાલાક

અપળ=હોંશિયાર

ચિન=મન

ચાદિશ=ચારેતરફ

ભાવાર્થ—મનને સો ફેરા સમજવું તો પણ શું થાય ? તે માનવું નથી. તે લુચ્ચું, કઠણ, નઠાર, ચાલાક, ચાર હોંશિયાર એવું છે, ને તે ચારે તરફ ફરતું ફરે છે.

પાઠ પમાનું અનુસંધાન

દારણુ=ભયંકર

ઉપવન=મગીચો

વિશાળ=મોટો

અહીંતહીં=જ્યાં ત્યાં, અધે

આશ્રમ=મઠ, આશરો

વૃક્ષવેલી=ઝાડ અને વેલા

સોહે=શોભે

વિવિધ=ભાતભાતનાં

મનોહર=મનને ખુશ કરે એવો

જંતુ=જીવડા

શો=ફેવો

ફેલી=આનંદ

રચના=મનાવટ

જુજવી=નોખીનોખી

જેએ=જેવાથી

ભાવી=મનને ગમી

વાટકા=વાડી

રૂચલી=રૂડી, સારી

લેપિત=લેપન કરેલી, આંખે
શરીરે ચોળેલી.

ભસ્મે=રાખવડે

ચર્ચિત=ચર્ચેલું, લાગાવેલું

જુએમનથી=વિચારી જુએ.

ધર્મ=દર

કર્મ=ક્રિયા, કામ

વેવળી=વેવલી, ઘેલી, ગાંડી

પુએડ

તમર=તૈયાર

ઋષિપતિન=ઋષિની સ્ત્રી

કોષ=કોષ

પવિત્ર=ચોકળી

ભાવાર્થ—સીતાજી કહે છે કે:—આવા ભયંકર વનમાં ઋષિનો આ મનને હરે એવો અને સુંદર આશ્રમ કેવો શોભે છે; કેવો શોભે છે. એની ગોઠવણ જોઈને મારું મન શાંત પામ્યું (૧)

અહીં તહીં એમ બધે ઠેકાણે જુદી જુદી જાતની વાડીઓ, બગીચા, ઝાડ અને વેલાઓ છે, તમાં પંખીઓ બહુ આનંદ કરે છે. એવા ભયંકર વનમાં (૨)

આ પાસે વિદ્યાર્થીઓની જુદી જુદી કોટડીઓ કેવી આવી રહી છે, તેની ગોઠવણ એવી સરસ છે કે મનને ગમી જાય એવી છે. એવા ભયંકર વનમાં (૩)

વળી આ પાસે રાખ વાળીને અને સુખડથી જેલું શરીર ચર્ચેલું છે એવા ઋષિઓ બેઠા છે, તે વેદને લાણે છે અને મનથી વિચારી જુએ છે એવા દારણ. (૪)

વળી આ ઋષિઓની સ્ત્રીઓ પોતાના ધર્મમાં અને પોતાની ક્રિયામાં તૈયાર છે તેવી હું બાથું છું, તેમાં કોષ ડાહી છે, કોષ વેલી છે, કોષ પવિત્ર છે અને કોષ બહુ રૂપાળી છે. એવા દારણ (૫)

પાઠ ૬ ડો.

માત=મા
 તાત=આપ
 પ્રભાતમાં=સવારમાં
 સુણુ=સાંભળ
 વીતી=ચાલી
 અધમ=પાપી
 ઉદ્ધાર=તારનાર
 અધમઉદ્ધારમાં=પાપીને તારનારમાં
 જોડ=લગાડ
 વેગળાં=છેડેનાં
 ફરનાં=નાં
 ઉઘમેફકામે
 દેવદંડા-મંદીર
 ઉદ્ધિત=ઉગ્યે
 આદિત્ય=સુર્ય
 આભાસ=અજવાળું
 પીગળી=રસ થઇ
 ઝરણુ=સરણાં
 હિમ=ટાઢા
 મધુર=મીઠું
 ખુશ=રાજ
 ધોર=અવાજ
 પોકારે=રાડોપાડે
 સ્નાનકરી=નાહી
 જોત=પ્રકાશ, વાટ

પદ્મ-કમળ
 પ્રફુલિત=ખીલેલાં, ઉગડેલાં
 પતિત=પડી ગયેલ, ખીટી ગએલ
 લોહ-લોટું
 મહી-ઢક્કી
 વટેમાર્ગુ=મુસાફર
 ઘાટમાં=પાણીના આરે
 વસ્ત્ર-લુગડા
 ધીર=વારજવાળો
 શુરવાર=અહાહુર
 ધનુર્વિદ્યા=ધનુષ્ય આણુ મારવાની વિદ્યા
 ધરે=પડડે, રાખે શીખે
 વાજીત્ર=વાજાં
 રાય=રાજા
 કુળવતી=કુળવાન
 સતત=જોડકરાં
 ધમકાવતી=વહતી
 કુઅડ=વેવલી, ગાંડી, થેલી
 રાંડા=રાંડ, કુઅડ સ્ત્રી
 કલેશ=કળ્યા
 રૂઢી=ગુરુસે થઇ
 ધીમત=બુદ્ધિવાળા
 એટી=મુસ્ત
 સમે=વખતે
 આદરે=શરૂ કરે
 અર્થ સાધે=મતલબ પૂર પડે

સેવતાં-સેવન કરતાં, લેતાં
આરોગ્ય-નિરોગી
આધે-અરધે

યાદ કરીએ-સંભારીએ
કાગ્ય-કવિતાનું પુસ્તક
કલ્લોલ-આનંદ

ભાવાર્થ:—મા અને બાપ સવારમાં મળી પોતાની દીકરીને કહે છે કે હે પુત્રી! વાત સાંભળ કે રાત ચાલી ગઈ. અત્યારમાં ઉઠી પાપીને તારનાર અને જગતના બનાવનાર પરમેશ્વરની સાથે હેત જોડ. છેટેનાં અને આઘેનાં કુકડાં બોલ્યાં અને દરબારનાં બારણાં ઉઘડ્યાં. જે લોકો જાગ્યા તે કામે લાગ્યા અને જ્યાં દેવ મંદીર છે ત્યાં ઘંટ વાગ્યા. એમ મા અને બાપ (૧)

આકાશમાં સુર્ય ઉગવાથી અજવાળું થયું અને ચંદ્રનું તંજ નાશ પામ્યું, ટાઢથી જે બરફ જામેલો હતો તે ઝોગ-બીને તેનું પાણી થઈ ઝરણુમાં જાય છે (૨)

ચકલી ચકચક કરે છે. અને કાગડા કા કા કરે છે. તથા હંસ પોપટ અને મેના એ પક્ષીઓ મીઠું મીઠું બોલે છે. એમ મા અને બાપ (૩)

ઘંટીના અવાજ જોરથી થાય છે. તે તથા મસીદમાં સુલ્લાં રાડો પાડે છે તે સાંભળ. સુંદરીઓ નાહીને પાણી ભરીને જાય છે અને કોઈક તો નહીને કાંઠે નાહે છે, એમ મા અને બાપ (૪)

તું દીવો જઈ જો તો તેની દીવેટ ઝાંખી થઈ ગઈ છે. ચાર અને ધ્રુવડ સંતાઈને પેસી ગયાં છે. કમળનાં ફુલ ઉપડ્યાં અને પોયણાં બીડાઈ ગયાં છે અને બગલાં અને ઠગ લોકો નહીને કાંઠે જઈ બેઠા છે. એમ (૫)

ખેડુ લોકો ખેતી કરે છે. અને સોની સોનું ઘડે છે. તથા લુહાર લોહું ઘડે છે અને કંસારા કાંસું ઘડે છે. મરનારને

સ્ત્રીઓ રાગ તાણીને રૂએ છે પણ આંખમાં એક આંસુ નથી.
એમ૦ (૬)

નર અને નારીઓ ઉઠ્યાં. તેથી તેમની ખારીઓ પણ
ઉઘડી અને મહીઆરીઓ છાશ વલોવે છે. અને સુસાક્ષર
લોકોં રસ્તામાં જાય છે તે જો. અને પાણીને આરે ઘોળી
લોકો લુગડાં ધુએ છે એમ૦ (૭)

ધીરજવાળા અને બહાદુર પુરુષ ધનુષ્ય બાણ મારવાની
વિદ્યા શીખે છે. અને રાજાના દરબારમાં વાજાં વાગે છે તથા
ચોડી બદલાય છે અને રસ્તા ઉપર પાણી છંટાય છે અને
રાજા બાગમાં જમને બીરાજે છે એમ૦ (૮)

કુળવાન સ્ત્રી પોતાનાં બાળકને સંભાળતી અને મોઢેથી
મીઠાં મીઠાં વચગ બોલતી ઉઠે છે. અને કુચ્ચડ સ્ત્રી પોતાના
બાળકને માર મારતી તથા ઘણીને જેમ તેમ બોલતી દાજે
બળતી બળતી ઉઠે છે એમ૦ (૯)

જે પૈસાવાળા અને ખુદિવાળા છે તે દાંતને ઘોષ (ઐટલે
દાંતણુ કરી) નાહી અને સારા સુગંધીદાર પદાર્થો સુંધે છે
અને એ વખતે આળસુ, એઠી અને અકલના આંધળા તથા
અકીણીઆ બહુજ ઉંધે છે. એમ૦ (૧૦)

આ વખતે ઉઠીને જે અભ્યાસ કરે તે આઠ દસ માસમાં
પોતાની મતલબ પાર પાડી શકે છે, તથા આ વખતે
વનના ખુલ્લા પવનનું સેવન કરતાં અર્ધ વરસે શરીર નિરોગી
થઈ જાય છે. એમ૦ (૧૧)

આ વખતે આપણે કોઈ વાત ભૂલી ગયા હોઈએ તે જો
સંભારીએ તો યાદ આવે છે અને દલપતરામ કવિ કહે છે
કે કવિતા કરવાનું જે કઠણ કામ છે તે પણ આનંદથી તરત
કરી શકાય છે. એમ૦ (૧૨)

પાઠ ૬ મો

ચતુર-ડાહી
 સુઘડ-ચોકખી
 જીંદગાની-જીવતર
 સફળ-સારો, ફળીભુત
 અપટ-પુરી
 ધુળધાણી-નકામો
 ચતુરા-ચતુર સ્ત્રી
 ચેતે-સમજે
 સાનમાં-ઇશારતમાં
 ઉપાડે-ઉપાડી લે
 અબોલ્યા-નહિ બોલેલા
 બે વખતે-મોઠે વખતે
 પતિ-ધણી
 સહેજ-જલદી
 પારખે-જાણી લે સમજી જાય
 હૃદય-મન
 નિજ-પોતાના
 તથાપિ-તોપણ
 લવરી-લવારી, બકવાટ

ગતિ ચાલ
 વિમળા ચોકખી
 દેવી=દેવની સ્ત્રી સમાન સ્ત્રી
 નાર=સ્ત્રી
 પાર=છેડા
 સૌથી=અધાર્થી
 રમા=સ્ત્રી
 સાજ-શણગાર
 સજ્જતી-પહેરતી
 સાહિત્ય-સાધન
 વકાલ-હેત
 શાણી-ડાહી
 કમાણી-ઉપજ
 કર-હાથ
 નિર્મળ-ચોકખાં
 સદન-ઘર
 વૃષ્ટિ-વરસાદ
 ઝરમરી-ઝીણો ઝીણો વરસાદ

ભાવાર્થ—જેને ડાહી અને સુઘડ સ્ત્રી મળી તેનું જીવતર ફળીભુત થયું અને જેને પુરેપુરી કુઅડ સ્ત્રી મળી તેનો અવતાર ધુળધાણી એટલે નકામો થયો ચતુર સ્ત્રી તે સમય સૂચક છે. તે આખના પલકારામાં વાત સમજી લે છે. અને વખતે અબોલ્યા બોલ પણ ઉપાડી લે છે. (એટલે તરત સમજી જાય છે.)

પોતાના ધણીના મનનું ધારેલું તે હસતી હસતી જરા

વારમાં પારખી લે છે. અને તે ગમે એટલે કોટે હોય પણ મનથી જાણે પાસેની પાસે વસતી હોય તેમ રહે છે.

ઘરનું કામકાજ પોતાના હાથથીજ કરે છે. તોપણ નવરીને નવરી (એટલે કામકાજમાંથી ઝટ પરવારી જાય છે) અને સૌની સાથે મીઠી મીઠી વાતો કરે છે. પણ કોઈની લવારી લેતી નથી.

તે ચતુર સ્ત્રીની ગતિ વીજળીના જેવી છે (એટલે કામકાજ કરવામાં ઘણી ઉતાવળી છે) તે ચોક્કસ સ્ત્રી છે એવી દેવી જેવી ચતુર સ્ત્રી જેને મળી તે પુરૂષના ધન્ય ભાગ્ય ધન્ય ભાગ્ય !

જેનું ઘર સુખી હોય તેનો સંસાર પણ સુખી છે. જેને ચતુર અને સુઘડ સ્ત્રી મળી તેના સુખનો અને તેની શોભાનો પાર નથી. અને એનો ઘર સંસાર જોઈ આ વખતે ઈર્ષ્ય પણ બળે છે (મતલબ કે ઈર્ષ્ય કરતાં પણ તેનો ઘર સંસાર વધારે સુખી અને શોભાવાળો છે.)

એવા સ્ત્રી પુરૂષથી જે જીવંત જાય તે રોજ ઉજાણી જેવું છે. સ્ત્રી અપ્સરા જેવી છે. જુઓ તે ગાતી ગાતી પોતાનું ઘર કેવું સ્વચ્છ કરે છે, અને પોતાનું શરીર હંમેશાં સ્વચ્છ કરે છે, અને સદ્ગુણરૂપી સારાં ઘરેણાં પહેરે છે તથા પતિને નહાવાનું અને ધ્યાન કરવાનું સાહિત્ય તૈયાર કરે છે.

વળી રમતી રમતી પોતાનાં છોકરાંને હેત કરીને ઉઠાડે છે. તે ગીત ગાતો જાય છે તથા વાતો કરતી જાય છે. તેથી બાળકને ગમે છે વળી એ ઘણું કરે પણ બીજાને થોડું દેખાડે એવી તે ડાહી છે. (મતલબ કે બહુ કુલણ નથી) અને પતિની કમાણીને સમજીને સંભાળે છે અને તે પ્રમાણે ખર્ચ કરે છે.

એ સુંદરી કેવી સાદી છે. તે મોહું, હાથ પગ વગેરે ચોક્કસ રાખીને ઘરમાં હંમેશાં સુખલરી કરે છે તેથી જાણે ઘરમાં ઝીણા ઝીણા સુખનો વરસાદ પડતો હોયની ! એમ જેને

ઢાહી અને સુધડ સ્ત્રી મળી તેની જીંદગી સફળ છે. પણ જેને
કુઅડ રાંડ મળી તેનો અવતાર ધુળધાણી થયો.

પાઠ ૧૨ મો.

કાછીઆ-બકાલું વેચનાર લીલો	ગાજી રહેા-ઉતાવળે બોલો
મેયો-તેચનાર	નવ-નહિ
સસ્તી-સેઢી	સ્વામ-સ્વામી, ઘણી
હુતી-હતી	કાયા=શરીર
સમ-સોગાન	છાયા-પડછાયો
નુતી-ન હતી	અળગી-ગરી
દોદશ-બે તરફ	પૂર્વે=આગળ
વણુછો-અદગળું	પૂઠે-પછળ
આન-કુતરા	રૂંઠે=કોપાયમાન થાય
મૂપક-ઉંદર	કાઠ=ત્રાકટું
કોળ-ધુંગ	સદાય-મદદ
શું-શામાટે	છાપાં-છપ પાડવાનાં બીખાં
પેસી-ગરી	ગમે=કાચ
આશ્રય-નવાંધ	બાળમુદ-નાના કૃષ્ણ, લાલજી
પ્રસન્ન-રાજી	આનંદ કંઈ=આનંદ આપનાર
સંતાપ-દુઃખ	પવિત્રી વીટી=પંચ ધાતુની વીટી
હું સરખું-મારા જેવું	નાખી=નટી
વાસ-રહેઠાણ	લાજ=શરમ
મુજવાસ-મારું રહેઠાણ	સાજ=સાહિત્ય
ખટરાગ-દ્રેપ	ભૂલે=મૂલી જવાથી
ધામ-ઠેકાણું	રંગભંગ-રંગમાં ભંગ
પત્ની-સ્ત્રી	ચક્ર=સુદર્શન ચક્ર
કાવ્યા-કલા	દંડ-લાકડી
હું સાચમાં-મારી જોડે	કાંસી-એક જાતનું વાળું

ભાવાર્થ:—જ્યાં કોળી અને કાછીઆની વસ્તી છે અને જ્યાં શાકભાજી સોંધા મળે છે, ત્યાં એક ઝુંપડી હતી તેના ઉપર સમ ખાવાને એકે સળી નહોતી. (૧)

ભીંતો બેય તરફ બેવડી વળી ગઈ હતી, અને છાપરા ઉપર ભાંગી તુટી કોઈ કોઈ વળી હતી, ઘરમાં જ્યાં બેઠાં જ્યાં જાડ હતાં. તેથી અહંબળું નહોતું. (પણ જ્યાં ત્યાં જાડ હોવાથી અહંબળું બહુ થાય છતાં નહોતું એમ કહી વક્ત્રાક્તનો શણગાર બતાવ્યો છે.) (૨)

ઘરમાં કુતરો, ઉંદર અને કોળો રહેતાં હોઈ ભીંતમાં જ્યાં ત્યાં દર હોવાથી વગર મુકે સોળ બારીઓ હતી ને એ ઘરને તાણુ નહોતું કેમકે કાંઈ પણ જાય એવું નહોતું, એ ઘરમાં બેસી પેસી નીકળે ત્યાં બહુ નવાઈ જેવું વરતાતું. (૩)

આવું ઘર બેઠું મહેતો બહુ રાજ થયા. અને કહેવા લાગ્યા કે ઘર જેવાના સંતાપ ગયા. મહેતો કહે છે કે અમે સામાન લેવાને જઈએ છીએ. માટે તમે તમારે ઘેર જઈ સુખીઆ થાઓ. (૪)

હરિજન મહેતાને કહે છે કે અમારા જેવું કાંઈ કામકાજ હોય તે કહો. અમે અમારું ઠેકાણું લાવવાને લાગીએ (મતલબ કે અમે અહીં રહીએ) મહેતા કહે છે કે મારું રહેઠાણુ ભારે (બહુ મોટું) નથી, અને હરિના ભક્તને કાંઈ ખટરાગ ન હોય. (૫)

સંતો એક બીજાને પ્રણામ કરી પોત પોતાને ઠેકાણું ગયા, અને નરસિંહ મહેતો સામાન લેવાને આવ્યા, ત્યારે પોતાની સ્ત્રીને બધા સમાચાર કહ્યા. (૬)

તમે નાતમાં રહેશો કે મારી સાથે રહેશો ? એ બધા વચ્ચે ખુલા દીલથી ગાળને કહો, ત્યારે મહેતો કહે છે કે

મારે માથે તમે ધણી છો; તેથી મારે નાતનું કાંઈ કામ નથી. (૭)

જેમ શરીરથી પડછાયો જુદો પડતો નથી તેમ જે સ્ત્રી તેના ધણીને પરણી હોય તે ધણીથી જુદી પડતી નથી તે તો તેની સેવામાં હાજર જ રહે છે માટે તમે આગળ ને હું પાછળ એમ જે સ્ત્રી ન કરે તેના ઉપર રામ કોપાયમાન થાય. (૮)

મહેતો કહે કે ગોપીચંદન લઈ લો. અને ઓલ્યાને તુળસીનાં લાકડાં દો. લાઈઓ બધા સંતો મને મદદ કરજો, જેથી માળા અને છાપાં રખે ભૂલી ન જવાય. (૯)

ઘંટ અને શંખ લેજો તથા આનંદ આપનાર એવા બાળ મુકુંદને પણ ભૂલી જશો નહિ, અને લાજ અને મરજીને મૂકીને પવિત્રી અને ટોપી પણ લઈ લેજો. (૧૦)

તાળ, વાળું અને તંબુરો પણ લેજો. અને જોજો કે કાંઈ સામાન અધુરો ન રહે. અને મંજુરા, કીર્તનીઆ તથા મૃદંગ પણ લેજો અને જો કોઈ સાજ ભૂલી જશો તો રંગમાં ભંગ થશે. (૧૧)

વેરાળી બાવાઓ કહે છે કે સહુ વીણી વીણીને લીધું છે. સુદર્શન ચક્ર પાછળ રહેલું હતું તે મેતીને હાથમાં દીધું છે એમ બધું લઈ ભક્તોને દંડવત્ પ્રણામ કરી મહેતો પોતાને ઠેકાણે ગયા. (૧૨)

પાઠ ૧૫ મો.

અશ્વત્થામા-નવાઈ પમાડે તેવી

કો-કોઈ

પા.ર-છેડો

તડાકો-જળ

તતક્ષણ-તરત

જોગવી-જોગવાળી, લાયક

જુક્તિ-કળા

પલકવાર-જરાવાર

પુગાડયો-પહોંચાડયો
તીર-કાંઠે
શીતળતા-ઠંડક
સુઅમીર-સારો હાકેમ
મલકતો-મસતો
છલક-છાલક
છલકતો-છલકાઇ જતો
ગર્વ-અદંકાર
શોખી લઇ-ચુરી લઇ
નહામાંય-આકાશમાં
અદ્ધર-ઉંચે
ધરી-રાખી
ઝુકાવી-અટકાવી

વૃષ્ટિ-વરસાદ
સૃષ્ટિ-દુનીયા
કિમીઆગર-ખદ્ગર
કરમાં-હાથમાં
તીન-આકરો
પ્રથમ-પહેલાં
પૂર-પૂરા
કુટો-ભૂંકા, ખાંડવાથી જે નકામે
કડકો નીકળે તે
અપાન-વરસાદની રેડી
ચિકાર-ગુબ ધાડું
પરસાદ-પ્રસાદી
ગમ-ખાબુ

ભાવાર્થ:—ધૈર્યની શક્તિ નવાઈ પમાડ એવી છે તેનો કોઈ પાર પામતું નથી. ઉનાળામાં તાપનું જે બળ હતું તેનો ભાર તોડી નાખ્યો. તેનો ભાર તરત તોડી નાખ્યો અને માણસોનું રક્ષણ સારી રીતે કર્યું, એમ કેવી સારી બુદ્ધિ મેળવી દીધી છે એવી ધૈર્યની અદ્ભુત શક્તિ છે. (૧)

તે તડકાને એક જરાવારમાં ક્યાંઈનો ક્યાંઈ કાંઠે પહોં દીધો. અને બધે ઠંકાણે ઠંડક કરવા સારા અમીરને [વરસાદને] મોકલ્યો. સારા અમીરને છાલક મારી છંટકાવવા મલકતો મલકતો મોકલ્યો. ઉનાળાનો ગર્વ ઉતાર્યો અને એને પલકવારમાં ક્યાંઈનો ક્યાંઈનો પહોંચાડી દીધો. (૨)

સમુદ્રનું પાણી ચુસી લઈને આકાશમાં મેળવી લીધું. એ આકાશમાં ઉંચે એવું ધરી રાખ્યું છે કે તેને જ્યાં છોડે ત્યાં તે જાય છે; વરસાદને ઝુકાવીને જ્યાં છોડે ત્યાં જાય છે અને દુનિયાને વધાવીને વરસાદ કરે છે. એમ દર્શાવતું

પાણી ચુસી લઈને તે જાહુગરનું કામ કરે છે. (૩)

ઈશ્વરના હાથમાં એક એવી ચારણી છે કે તેમાંથી પાણીને છેક છલકાવી જમીનપર સરસર છાંટા પાડે છે. અને તે ચાળણી આકરા તાપથી આપણને બચાવે એવી છે એવી ઈશ્વરના હાથમાં ચાળણી છે. (૪)

પહેલ વહેલા ઝીણા છાંટા છમ છમ કરતા પડે છે એ ઝીણા છાંટાને કુટો જાણી જલદી દૂર ફેંકી દે છે. અને ચાળણીમાં મોટા છાંટાને સઘરી રાખે છે પ્રથમ મોટા ઝપાટા ઝપટાવતો નથી (એટલે વરસાદ પ્રથમ મોટા સ્વરૂપમાં આવતો નથી) પણ ઝીણા છાંટામાં છમ છમ કરતો આવે છે. (૬)

પછી ચિકાર ભરેલી ચાળણીમાંથી મોટા છાંટાને સરસર કરતો ચાળે છે. જુઓ એના સપાટા કેવા આવે છે. પાણીનો પાર નથી. પાણીનો કાંઈ પાર નથી. પૃથ્વી ભીંજીને તેમાં મોટા ભરોડા પડે છે અને માટી તણાય છે. એ પ્રમાણે સંઘરેલા મોટા છાંટાનો દુનિયા ઉપર ઝરમર ઝરમર વરસાદ પાડ્યો. (૬):

પૃથ્વી ઉપર કેવો વરસાદ પડે છે, દુનિયાને આ વરસાદ જડે છે. પરમેશ્વરરૂપી વરસાદના હુકમથી બધી બાનુથી ધુળ દબાઈ ગઈ.

પાઠ ૧૮ માનુસંધાન

દર્ભ-દાભડો	વનલતા-વનના વેલાઓ
કદલા-પુગાના કાળીયા	પત્ર-પાંદડાં
નર્તન-નાચ	પ્રકારથી-રીતે
સકળ-બધી	ઉભરા-મનનો ભાવ

[શંકુતલા સાસરે જાય છે તેના વિજેગથી) હરણાઓ પણ મોઢામાંથી દાલના પુળા લોચ ઉપર નાખી દે છે.

મોરને જાણે વિજેગના લાસા વાગ્યા હોય તેથી તે પણ પોતાનો નાચ છોડી દે છે, બધા વનના વેલાઓ પણ જાણે ખરેખરાં આંસુ પાડતાં હોય તેમ પાંદડાં વેરે છે. અને એવી રીતના ઉભરા કાઢે છે.

સંકલ્પ-વિચાર

ભતાર-ધણી

તુળ-તારં

રૂપેકુળે-રૂપમાં અને કુળમાં

અવર-બીજા

સદગુણ-સારાગુણ

સમાન-સરખા

સુકૃત-સારી કરણી

નવમાલિકા-એ નામની વેલ છે

વધુવર-વરવડુ

જોડ-જોડુ, સ્ત્રીપુરુષ

તુળકાળ-તારે માટે

મેં પહેલાંથી જ તારે માટે જે ધણીનો વિચાર મારા મનમાં કરી સુક્યો હતો; તે રૂપમાં, કુળમાં અને બીજા સદગુણોમાં તારી ખરોખર છે. તે ધણીને તું તારાં સારાં કૃત્યથી હવે નમ્રી પામી. જેમ સારી નવમાલિકાને આંખો મળ્યો અને એ વરવડુની જોડ ખરેખરી જામી. [તેમ તું પણ દુશ્ચંતને મળીશ અને તમારું જોડું જામશે.] તમે બન્ને (શકુંતલા તથા નવમાલિકા) વર વિષે સુખીઆં થયાં તેથી તેની તથા તારા વિષેની જે ચિંતા હતી તે આજે ગઈ.

કુશતણી-દાહડાની

રૂઝવા-મટવા

અમળ-ચોકળું

ધગુદીકર-ધંગોરીયાનું

મુઠીભર-મુઠી જટલો, મુઠી

ભરાય એટલો

પુત્રતુલ્ય-પુત્રજેવો

દાહડાની અણી વાગવાથી મોઢામાં જે ઘા પડેલ હતો તે રૂઝાઈ જવા ધંગોરીયાનું ચોકળું તેલ રેડયું. વળી મુઠી મુઠી સામો દહને એને ઉછેર્યો તે પુત્ર જેવો હરણો મને છોડ્યો જતો નથી (મતઘબ કે એને સુકીને જાઉં છું તેથી મારું મન માનવું નથી.

તમતણું-તમારું
આપોઆપ-એનીમેળે
શ્રુતિ-ધન્ધા
સત્કાર-માન પ્રાપ્ત-પેદા
આધિન-તાબે

અંધુજનો-સગાંવહાલાં
અવર-ખીજી
યુવતિ-જીવાની કુટતી સ્ત્રી
વિશેષ-વધારે
વધુ-વહુ (૨) વધારે

ભાવાર્થ—તપ એજ જેતું ખરેખરું ધન છે, એવા અમો રૂપિ છીએ તે સાથે તમારું કુળ પણ ઉંચું છે (ખન્ને જણ વડો વડ છીએ) તે વિચારી આને (શંકુતલાને) ખુશીથી સ્વીકારી લો. સ્નેહની ગાંઠ એક બીજને એની મેળાએજ બંધાણી હતી, પણ વચ્ચે કોઈ કોઈનાં સગાં વહાલાં નહોતાં (૧)

જે રીતે ખીજી રાણીઓ આપથી બહુ માનમાં છે તેવી રીતે સામાન્ય માનથી આ યુવતીને તમે પાળજો. તેથી એતું વધારે ઉદય થવું તે નસીબને આધિન છે એ વહુનાં સગાં-વહાલાં જે અમે નેમનાથી કાંઈ વધારે બોલાય નહિ (૨)

પાઠ ૧૯ મો

સુજન-સારા માણસો
મનએકથી=એકચિત્તથી
કર્મ-કામ
સુખ=ડાહ્યા
સારાસાર-સારું અને નહારું
દુષ્ટ-નહારી
જીમતે-વિવેકથી કળાએ
સુચવે-જણાવે
સંકટો-દુઃખો
આપદા-પીડા
ગીતિ-ખીક

હરે-નાશ કરે
ખુઝાવે-ઓલવે
હિમ-આકરો, વશમો
રૂઝવે-મટાડે
મોહાદિક-મોહ વગેરે
વિકાર-ફેરફારે
ધૈર્ય=ધીરજ
આદિ=વગેરે
વિશ્વમાં-દુનિયામાં
સહી-નક્કી
પરાભય-હાર

મહિમા-મોટાઇ	દીન-ગરીબ
લગી-સુધી	સાફલ્ય-સાર્થક
હવ-મનમાં	વિનાંતિ-અરજ
ઓચરીએ-વહીએ	સન્મતિ=સારી બુદ્ધિ
પ્રાર્થના-અરજ	

ભાવાર્થ—હે ડાહ્યા માણસો તમે સહુ એક મનથી સાંભળો કર્મને વિચારીને બધા વિવેકથી વર્તો (૧)

આ દુનિયામાં વિવેક એજ એક સારી વાત છે જેથી બધા વહેવારમાં ડાહ્યા થાય છે માટે સાં (૨)

અને એ વિવેકથી સારા નહારાની પબર પડે તથા જ્ઞાન વધે અને એ એકથી નહારી બુદ્ધિ અને અજ્ઞાન પણ નાશ પામે છે (૩)

વળી એ વિવેક ન્યાયને અને નીતિને જુગતે જુગતે ફેડ પાડીને જણાવે છે તથા સત્યા વિચારો ફરી ફરીને સુઝાડે છે (૪)

મોટા હુખો નાશ કરી પીડાને ટાળે છે અને કળાઓ બતાડી બીકને હમેશાં નાશ કરે છે (૫)

તાપ, કળુઆ અને અગ્નિની ઝાળને તે ઓલવી નાંખે છે (મતલબ કે એ બધાંને મોળાં પાડે છે) અને નહારાં વચનરૂપી જે આકરો ધા તેપણ રૂઝવે છે (૬)

ક્રોધ, લોભ અને મોહ વગેરે મોટા વિકારો છે તેથી આપણને બચાવી લઈ ક્ષમા, ધીરજ, સહન શક્તિ, સંતોષ શાંતિ, એ વગેરે ગુણોને વધારી સુખ આપે છે અને દોષને નાશ કરે છે (૭-૮)

દુનિયામાં વિવેક હમેશાં નકકી જય પામે છે. અને એને કોઈ દિવસ કોઈ હરાવી શકતું નથી. (૯)

અને હુનિયામાં જેની મોટાઇ પણ વધારે છે. અને એનો જશ (આખર) કયાં સુધી વળાણ્યોએ. (૧૦)

માટે આપણે આપણા મનમાં વિવેકના શુભને ધીરજથી પકડીએ, અને સ્થિર મનથી હંમેશાં તે પ્રમાણેજ આચરણ કરીએ. (૧૧)

પરમેશ્વરની કૃપા વિના એ શુભ આવતો નથી. માટે નહીં પરમેશ્વરની કૃપાથી એ શુભ મેળવવો. (૧૨)

માટે પરમેશ્વરની પ્રાર્થના હેતથી કરો, અને ગરીબ ચાકર થઈ સારી રીતથી ચાલો. (૧૩)

પરમેશ્વરને રીઝવવાનો પણ એજ ઉપાય છે. અને માણસના જન્મનું સાર્થક મેળવવું હોય, તોપણ એજ ઉપાય છે. (વિશેષ મેળવવો) (૧૪)

લગવંતદાસ અરજ કરીને નમે છે અને પ્રાર્થના કરી પરમેશ્વર પાસે સારી ણુદ્ધિ માગે છે. (૧૫)

પાઠ ૨૨ મો

અવિનાશી=પરમેશ્વર

આશ=આશા

બહુએ=બહુ

લેશ=જરૂર

ઉદાસ=દીલગીર

નિરાશ=આશા મ ગ

શુભ=સારા

મતિ=બુદ્ધિ

નિર્મળ=ચોક્કામાં

નિશ્ચિન=રાત દહાડો

પસરે=ફેલાય

સુવાસ=સારીવાસ

અંતર=મન

આપતણે=આપનો

હાશ=હીમત

કુધારો=નહારો ધારો

ભાવાર્થ:—હે નાશ વગરના ઈશ્વર તમે અમારી અરજ સાંભળો આપતો દયાવાળા છો, અને અમે સહુ બાળક છીએ. તમારી પાસે અમારી એક આશા છે હે અવિનાશી

ભગવાન તમે અમારી અરજ સાંભળો

નાનાં છોકરાં તો બહુએ વાંક કરે, પણ તમે જરાએ ઉદાસ થશો નહિ. અને અમે ભણતર ભણવા ભેગાં થઈએ તો અમને આશાભંગ કરશો નહિ. હે અવિનાશી.

અમે બધા સમજીને સારા ગુણ લઈએ, અને જરા પણ ખામી ન રહે. હે અવિનાશી.

શારા ગુણ સાથે સારી બુદ્ધિ આપો. જેથી બધામાં અમારો મોખ થાય. હે અવિનાશી.

જેમ અમારી સારી કીર્તિ (વાસ) ફેલાય તેમ અમે મનમાં રાત દહાડો ચોકખાં રહીએ અને મોઢેથી એવું માગીએ છીએ કે જેથી અમારું મન ચોકખું થાય હે અવિનાશી.

અમને મનમાં હિંમત છે કે આપનો આશરો મળ્યાથી બધું થશે અને કોઈ દિવસ જરાપણ કુધારો ન રહે અને સુખનો પણ નાશ ન થાય તેમ કરો હે અવિનાશી.

સઘ=જલદી

સકળ=બધું

હેવા-ટેવ

જન્યક-માગનાર

જનને-માણસને

અ તે-છેવટે

સ્વપદ- પોતાનું પદ ઇશ્વરનું પદ

પાવસ-વરસાદ

ભાસે-દેખાય

સંદેહ-વહેમ, શક

શીદ-શા મટે

સંધે=સંદેહ

અશૌચ=અપવિત્ર

વધૃત=એ નામનો એક ગોગ છે

દુયોગ=નફારો જોગ

પેખે=જુએ

લેખે=ગણે

શ્રુતિ=વેદ, હિંદુધર્મનું જુનું પુસ્તક

સાંખરી=ખડ્ગાર

ચિત=મન

ચળે=ફરી જાય

કદપે=કદપમાં, જુગમાં

રાયું=રાજ થાઉં

મન માને છે કે પરમેશ્વરનું નામ સાચું છે. અને તે માગનાર માણસને છેવટે પ્રભુ પદ મળે છે. તે વિના બીજી બધી જે જે ટેવો છે તે વાર લગાડનારી છે વરસાદની ઋતુ અને ગ્રહણ એ પ્રથમથી ક્યાં દેખાય છે પણ સાચા શાસ્ત્રથી એ વહેમ તરત નાશ પામે છે (૧)

અપવિત્રતા, સ્નાન, વૈધૃત વગેરે નકારા જોગો અને કાણુ જીવે છે, પણ શાસ્ત્રના વચનથી એ સાચું છે એમ ગણાય, છે, માટે પરમેશ્વરનું નામ સાચું છે (૨)

આ કામ કરવાથી પાપ થયું. અને આમ કરો એટલે તે તરત નાશ પામે. એ સર્વ વેદમાં સાચું કહ્યું છે. માટે ઇશ્વરનું નામ. (૩)

જાદુગરના બધા મંત્રો એકદમ ફળે છે. અને તેથી મૂર્ખ માણસનું ચિત્ત પણ ચળી જાય છે પણ તેથી સજ્જન માણુ સંતોષ થાય છે (કારણ કે તે જાણે છે કે આ બધું જોટું અને હાથ ચાલાકી છે) માટે ઇશ્વરનું નામ. (૪)

ઇશ્વરના નામનું સ્મરણ કરવું એ બધે સાચી વાત છે તે કોઈ જીવમાં પણ જોટું નથી દયારામ કહે છે કે તેથી હું રાજી થાઉં છું માટે ઇશ્વરનું નામ, (૫)

પાઠ ૨૫ નું અનુસંધાન

માનવ=માણસ
જશ્નથી=કીર્તિથી
નેક=વાજબી.
બુવન=દુનિયા

હરીજન=સખજન
કથું=કાંપપણુ
જરી=જરાપણુ

ભાવાર્થ:—અરે માનવી જો તું મરે, તો કીર્તિ લઈ (કીર્તિ મેળવી) મરી જાતે અને આ દુનિયામાં કાંઈક વ્યાજબી કામો કરીજા આ દુનિયામાં લલાની જ લલાઈ છે માટે હે ભાઈ હીંમતથી તું જરા એ લઈજા. તારી સાથ કશું આવવાનું નથી. જો ઘણું ન થાય તો કાંઈને કાંઈ પણ કંઈક કરી જા.

પાઠ ૨૬ મો.

તરૂદમાં=ઝાડના જથામાં
છંદ=તાન, મળ
રજની=રાત
ચાંદની=અજવાળી રાત
આછી=થોડી થોડી
અનીલ=પવન
મદમાં=ધીમેથી
મીઠી મીઠી=મીઠું બોલનારી

મનભાવે=મનને રમે
કામળ=મીઠો મધુર
રવ=અવાજ
અમીરવ=અમૃત જેવો અવાજ
સખી=મેની
ગાનનદી=ગાયન રૂપી નદી
ચંદમાં=ચાંદામાં

ભાવાર્થ:—(આ કવિતામાં કોણેલ પક્ષી એક લાગમાં એટલે ઝાડના જુથમાં કોઈની નજરે ન પડે તેમ રહી મીઠા મીઠા અવાજ કરે છે, તે અવાજ જો સખીઓ સાંભળે છે. અવાજ દૂરથી સાંભળાય તેમ બહુ પ્રિય લાગે છે, ને તેના ઉપર બહુ ભાવ થાય છે એક ઘરમાં હારમોનિયમ વાગતું હોય તો પાડોશના માણસો બીજા ઘરમાં સુતા સુતાં સાંભળે તેને જેવું પ્રિય લાગે તેવું તે ઘરના માણસોને નજરે જોવાથી પ્રિય લાગતું નથી વગેરેનો ભાવ કવિ બતાવે છે)

હે બેની ! પેલી કોયલડી ઝાડના ઝુંડમાં તેના તાનમાં ગાય છે તે સાંભળ.

રાત્રે બધું શાન્ત છે. તેવી શાન્ત રાતમાં અજવાળી રાત એના બોલવાથી કેવી ચમકી રહી છે. અને આ વાદ્યું કેવું આછું આછું છવાઈ રહેલું છે અને એનો અવાજ પવનની લહેરમાં કેવો ધીમો ધીમો આવે છે, એવી કાચલ. (૧)

હે ઝેની ! એ તને બોલાવે છે. ને તું પણ મીઠા બોલી છું અને એ પણ મીઠા બોલી છે માટે મીઠી મીઠી ને મન ગમે છે. તું એના કોમળ કાં ‘મીઠો ટહુકો પાછો દેને એવી. (૨)

જો એનો અવાજ પાછો “ટીહુ ટીહુ” કરતો આવ્યો. એના મીઠા અવાજને અમૃત જેવો અવાજ પાછો લાગ્યો, કાચલડી ઝાડના ઝુંડમાં સંતાઈ રહી છે એવી. (૩)

જે પેલા ચંદ્રમાં પોતાના તાનમાં ગાતી ગાતી ચાલે છે તે મીઠી ગાન રૂપી નદી એં દીઠી માટે ચાલો સખી એ મીઠીને સાંભળીએ એમ હે ઝેની ! પેલી કાચલડી ઝાડના ઝુંડમાં પોતાના તાનમાં ગાય છે તે સાંભળ. (૪)

વૃંદાવન=મથુરાની પાસે કૃષ્ણ
નાનપણમાં લીલા કરેલી તે ભાગ
કાન=કાનજી, કૃષ્ણ
નાદે=અવાજથી
વેધી=વીધી
મુનિવર=મોટા મુનિઓ
સાન=શુદ્ધિ
તરે=ઝાડ

મૃગ=હરણ
મોહન=મોહ પમાડનારાં
પયપાન=દૂધ પીવું તે
પળે=વખતે
ટાટડી=સ્થિર
ઉદીયો=ઉગ્યો
ભાણુ=સુર્ય
સમાધ=સમાધિ

ભાવાર્થ—કૃષ્ણ ભગવાન વૃંદાવનમાં ઉભા ઉભા વાંસળો વગાડે છે. એના અવાજથી મોટા મુનિઓની પણ પાંસળી વીંધાઈ ગઈ અને કાંઈને ભાન રહ્યું નહિ. અને એને પળે નમવા ને ઝાડની શાખાઓ પણ ઝુમી રહી છે. અને એને

વળગેલા વેલા પણ કહે છે કે અમારા પણ ધન્ય ભાગ છે કે અમે પણ નમીએ છીએ. જમનાનાં પાણી પણ ચાલતાં નથી. અને હરણ પોતાના મનમાં બહુ મોહ પામે છે.

અને એ વાંસળીનો અવાજ સાંભળીને પંખી માળામાં હાલતાં નથી. અને વાછરડાં ધાવતાં પણ નથી. પણ કાન દધને સાંભળે છે. અને ગાયો તે વખતે ગાળા તોડીને કાન-છનો નાહ સાંભળવાને જાય છે જાણે સુરજ ઉગ્યો એવું જાણી પાણીમાં કમળ ફુટ્યા ને સ્થિર થયાં. અને શંકર પણ સમાધિમાંથી જાગ્યા ને સમાધિ છોડી દીધી એમ સર્વ જગતમાં જાણ થયું.

પાઠ ૨૮માનું અનુસંધાન

દીલ=મન

હાઝ=લાગણી

સ્વાર્થ=મતલબ

દેશ=દેશના માણસો

રિઆય=પીડાય

આકૃત=દુઃખ

અર્પતા=અર્પણ કરતાં

ડગે=ડગી જાય

શીટકાર=ધીકકાર

શુભાવે=માળે, નકામું કાઢે

ભાવાર્થ—જે નર કે નારી દેશની લાગણી મનમાં લાવે નહિ. અને નકામી નકામી વાતો વધારીને ફક્ત સ્વાર્થનાં જ કામ કરે વળી જે દેશપર દુખ આવી પડે ત્યારે દેશી માણસના દુખે દુખાય નહિ અને જેના મનમાં દયા આવે નહિ. તથા જેના ઇંચાડાં ઉભાં થાય નહિ. વળી દેશ માટે તન, મન અને ધન આપી દેતાં જે ડગી જાય અથવા ફરી જાય અને બીજાને પણ ફેરવી દે એવા ધિક્કારને પામે છે અને તેઓ પોતાના બાપનું નામ શુભાવે છે.

પાઠ ૩૦ માં

નરદેવ-નરમાં દેવ
 સુતા-દીકરી
 પ્રસન્ન-કીર્તિ
 ભૂપ-રાજા
 વરી=પરણી
 સુરનરાદિક=દેવતા, નર વગેરે
 તથા=છોડી દઇ
 વાલ્મી=હેતથી
 સજા=પહેરાવી
 દેવીસમ=દેવી જેવી
 તનય=દીકરો
 તનયા=દીકરી
 સાંપડ્યાં=પેદા થયાં આવ્યાં
 સુરપુર=દેવનું શહેર
 મનભાવતાં=મનગમતાં
 પુણ્ય શ્લોક=પવિત્ર જશવાળા
 યજ્ઞ=કીર્તિ
 પ્રસરાવતા=ફેલાવતા
 સુચ=ડાણા
 નિજ=પોતાના
 બંધુ=ભાઇ
 દુર્દશા=નકારી હાલત
 પુષ્કર કર=પુષ્કરનો હાથ
 નીજ=પોતાનું
 સંતાન=છોકરાં
 સુકુમાર=સુંવાળા કુમાર

મુખકાંતિ=મોઢાનું તેજ
 તાકાત=શક્તિ
 ભૂપરે=પૃથ્વીપર
 ક્ષુધા=ભૂખ
 દુર્ભાગ્ય=નકારું નસીબ
 સ્થિરતા=દઢતા
 અળગી=જુદી
 રમની=રાત
 પટ=લુગડું
 નૃપ=રાજા
 ખેલાન=ખેશુદ્ધ
 જીવન=જીવના આધાર
 વિકળ=અધીરી દુઃખી બહારી
 આધે=શિકારીએ
 વલવલતી=ટળવળતી
 સલુણી=મનોહર કાંતિવાળી
 સહી=નક્કી
 અહિ દંશ=એડનું કરડવું
 વિરૂપ=કદરૂપો
 ઋતુપર્ણુ=અયોધ્યાનો રાજા
 સારથી=રથ હાંકનારો
 શિઘ્ર=જલદી
 કળ્યાં=ઓળખ્યાં
 હર્ષધેલાં=હરખમાં ગાંડા થએલાં
 અહિ અસર=સર્પની અસર
 ગત=ગએલું

સાનુકુળ=ફાવતું

છકી=કુલાઈ

કિંવા=અથવા

ઘૂત=બુઘાર

નિશ્ચય=નક્કી

કને=પાસે

ભાવાર્થ—નરમાં દેવ એવા હીમક રાજાની દબચંતી નામે દીકરી હતી. તે સુંદરી નળ રાજાની કીર્તિ હંસને મોઢે સાંભળીને તેને પોતાના મનથી વરી ચુકી. મોટી સ્વયંવરની સભામાં દેવતા નર વગેરેને છોડી દઇ તેણે નળના ગળામાં વરમાળ હેતથી પહેરાવી. (૧)

એ દમયંતી દેવી જેવી શોભતી અને દમયંતાથી નળ રાજાને રૂપ અને ગુણમાં શોભે એવાં બે બાળક (એટલે એક દીકરો અને એક દીકરી) આવ્યાં દેવની નગરી જેવાં સારા સુખો મન ગમતાં લોગવ્યા. અને પ્રજાને પાણી પુણ્યલોક બની ચારે તરફ બહુ કીર્તિ ફેલાવતાં (૨)

નળ સમગ્ર છતાં પોતાના ભાઈ પુષ્કરની સાથે બુગદું રમ્યો. જેને માથે હુદ્દશા ફરે છે તેને હંમેશાં વ્યવળું જ સુળે છે. પોતાનું રાજ્ય પુષ્કરના હાથમાં ગયું. અને છોકરાં પણ મોસાળમાં જઈને ઉછર્યાં અને બુગડામાં હારવાથી નળ અને દમયંતી અકેક બુગદું પહેરીને નગર છોડીને નીકળી ગયાં. (૩)

એ સુકુમાર બાળકોના પગમાં શૂળ, કાંટા અને કાંકરા વાગ્યા. અને ટેકરા ચઢતાં ઉતરતાં બહુ આકરો થાક લાગ્યો. ત્રણ દિવસના ઉપવાસ થયા અને આંખો ઘણી ઉંડી જતી રહી (એવી ભૂખથી) મોઢાનું તેજ પણ પ્રીકું પડી ગયું અને શરીરમાં શક્તિ પણ રહી નહિ. (૪)

વગડામાં ફરથી ઘણાં પક્ષીઓ પૃથ્વી ઉપર બેઠેલ ભાળ્યા ભૂખની શાંતિ કરવા માટે નળરાજા તેના ઉપર પોતાનું બુગદું નાખે છે. પણ તે બુગદું, લઈ પક્ષી ઉડી ગયું તેથી

નળરાજની આશા તૂટી ગઈ આવું દુર્ભાગ્ય જોઈને નળરાજને પોતાના શરીરનું કાંઈ ઠેકાણું રહ્યું નહિ (એ વખતે એના મનમાં બહુ બહુ જાતના વિચાર થવા માંડ્યા કે હું રાજા હતો. અત્યારે મને પહેરવાને લુગડું નથી તેમ ખાવાને અનાજ પણ મળતું નથી.) (૫)

એ વખતે દમયંતીને નળે કહ્યું કે આવા આવા દુઃખમાંથી બચવાને માટે તમે તમારે પિયરે જાઓ પણ ધણીથી જુદા રહેવાનું એ ગુણવાન સ્ત્રીને ગમ્યું નહિ. વગડામાં બહુ દાખી થયાં અને રાત પડતાં ઉંઘી ગયા એવામાં અધીં રાત્રે અધુરું લુગડું ફાડી નળ દયા છોડીને ચાલ્યો ગયો. (૬)

પછી જ્યારે એ સતી સ્ત્રી (દમયંતી) જાગી અને પોતાના ધણીને ન જોયો ત્યારે એા મારા પ્રાણ, એા મારા જીવન તમે ક્યાં ગયા. એમ કરતી વખતે વખત રોતી. પછી બહાવરી બની નળને શોધવા મંડી, એવામાં અજગરના મોઢામાં આવી પડી, ત્યાં દુખથી વૈઢરબી ટળાવળતી હતી તેને એક શિકારીએ યુક્તિથી ઉગારી. (૭)

પછી જેમ તેમ કરીને પોતાની માસીને ઘેર ગઈ ને સુખ દુઃખમાં કેટલાક દિવસ કાઢ્યા. પછી કુળગુરુ સુદેવના ગોતવાથી એ મનોહર કાંતિવાળી પોતાને પીયર નક્કી પહોંચી. (હવે બીજી તરફ નળનું શું થયું તે જોઈએ) નળને સર્પ કરડવાથી તે કદરૂપો થઈ ગયો હતો તેથી ઋતુપર્ણ રાજાને ત્યાં રથ હાંકવામાં સારથી તરીકે નોકર રહ્યો. (હવે નળને શી રીતે ગોતવો તે માટે બીજી એવી યુક્તિ કરી કે (એ દમયંતીને ફરીને સ્વયંવર કર્યો. તે સાંભળી એ નળ જલદી ત્યાં ગયો. (૮)

એ વખતે નળના રૂપમાં બહુ ફેર દીઠો. પણ તેનાં લક્ષણો કળી કાઢ્યાં (તેના હાથ હીંચણની નીચે સુધી પહોંચતા હતા)

પછી દમયંતી અને નળ મળ્યા તે સાથે તેમનાં બે બાળક જે માતાના વહાલથી ગાંઠા થઈ ગયેલ હતાં તે પણ મળ્યાં. આ વખતે (કળબુગની મુદત પુરી થઈ રહેવાથી) સર્પની અસર ગઈ અને પુષ્કર પગે લાગ્યો. અને ગએલું રાજ્ય પણ મળ્યું એમ ઇશ્વરની મહેરબાની હોય તો બધું અનુકુળ થઈ પડે છે. (૬)

ઉપદેશ—આ ઉપરથી એવી શીખામણ દેવી કે સુખના વખતમાં મદાંધ ન થવું અને દુઃખની વેળાએ હીંમત હારવી નહિ. કેમકે સુખ દુઃખ હંમેશાં રહેતાં નથી એવી નીતિ મનમાં ઉતારવી. વળી રાજા હોય કે ભલે ગરીબ હોય પણ તે બધાં જુગદું રમવાથી દુખીઆં બને છે. માટે હું નક્કી કરું છું કે કોઈએ એ નઠારા ગુણ પાસે કોઈ દિવસ જવું નહિ. (૧૦)

સમાપ્ત

વિદ્યાર્થીઓએ તથા મહેતાજીઓએ પસંદ કરેલ પુસ્તકો

ધોરણવાર નોટો : ધોરણ પહેલું ૦-૪-૦ બીજું ૦-૫-૦ ત્રીજું ૦-૬-૦ ચોથું ૦-૧૨-૦ પાંચમું ૧-૨-૦ છઠ્ઠું ૧-૪-૦ સાતમું ૧-૮-૦

વાંચનમાળાના પાઠના તથા કવિતાના અર્થ :

ધોરણ પહેલું ૦-૧-૬ બીજું ૦-૩-૦ ત્રીજું ૦-૩-૦ ચોથું ૦-૪-૦ પાંચમું ૦-૫-૦ છઠ્ઠું ૦-૮-૦ સાતમું ૦-૮-૦.

કન્યાશાળા માટે: બાળગરબાવળીના અર્થ ભા. ૧ લો, ધોરણ ૨-૩-૪ માટે ૦-૩-૦ ભા. ૨ જો, ધોરણ ૫-૬-૭ માટે ૦-૩-૦ કન્યાવાંચનમાળાના અર્થ પુ. પહેલું ૦-૩-૦ પુ. બીજું ૦-૫-૦ પુ. ત્રીજું ૦-૭-૦ ઉત્તરના ગ્રંથજી કામ ને કપડાં વેતરવાની સમજ ૦-૪-૦

સંક્ષેપ મુખ્ય ગણિત : ધોરણ પહેલું ૦-૧-૬ બીજું ૦-૨-૦ ત્રીજું ૦-૨-૬ ચોથું ૦-૩-૦ પાંચમું ૦-૩-૦

સૃષ્ટિજ્ઞાન યાને પદાર્થ પાઠ: ધોરણ પહેલું, બીજું, દરેકના ૦-૨-૬ ત્રીજું, ચોથું, દરેકના ૦-૩-૦ પાંચમું, છઠ્ઠું, દરેકના ૦-૪-૦

સચિત્ર દ્રોષ્ટાંત બુકો : ધોરણ પહેલાથી પાંચમા સુધી દરેકના ૦-૧-૦ છઠ્ઠું ૦-૧-૬ સાતમું ૦-૨-૦.

રંગીન દ્રોષ્ટાંત બુકો : ધોરણ પહેલાથી પાંચમા સુધી દરેકના ૦-૨-૦. છઠ્ઠું સાતમું ૦-૩-૦.

ડીક્ટેશન શિક્ષણ : ધોરણ પહેલું, બીજું, ત્રીજું ૦-૨-૦ ચોથું, પાંચમું ૦-૪-૦.

બરતખંડનો સંક્ષેપ ઇતિહાસ : ૦-૧૦-૦

નિખંધ સાર સંગ્રહ : કિં. ૦-૧૨-૦ જેમાં સાદી અને સરલ ભાષામાં ૮૭ નિખંધોનો સંગ્રહ કરવામાં આવેલ છે.

લીલાબા ગુજરાતી કોપી બુક : નંબર ૧ થી ૭ સુધી દરેક નંબરની કિંમત ૦-૧-૦.

કમીશન બરપુર મળશે, ભાવ માટે સુચીપત્ર મંગાવો.

જેયંદ તલકશી એન્ડ સન્સ : બુકસેલર્સ : વઢવાણ શહેર

